

موانع قانونی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی

با واکاوی مقررات اقتصادی داخلی

جلال الدین شیرزبان

وکیل پایه یک دادگستری و دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی

چکیده

در عصر حاضر اقتصاد ملی کشورها تحت تاثیر جدی فرایند پدیده جهانی شدن دچار چالش شده است. اصول و قواعد رفتاری که در گذشته حاکم بوده، در حال حاضر اهمیت خود را از دست داده و اصول و قواعد جدیدی در حال شکل گیری است و در نتیجه ی تحول مفهوم حاکمیت، کنترل و نفوذ دولتمردان بر کشور همانند گذشته مطلق نیست که دخالت و کنترل موثر بر تمامی موضوعات محدوده ی سرزمینی خود داشته باشند و دیگر تنها دولت ها تصمیم گیرنده نهایی در همه مسائل اقتصادی نیستند. امروزه در کنار دولت ها، قدرت های دیگری که در تاثیرگذاری، گاهی از دولت های ملی هم قدرت و نفوذ موثرتری دارند فعالیت می کنند و جهانی شدن اقتصاد موجب شده تا مرزهای جغرافیایی و حاکمیت ملی سنتی در عرصه فعالیت های اقتصادی از قبیل تجارت بین الملل، سرمایه گذاری خارجی، نقل و انتقالات مالی هر روز نقش کمتری داشته باشند. موانع گمرکی و تجاری به حداقل کاهش یافته و امکان دارد در بلند مدت به طور کامل حذف گردد. دریافت عوارض گمرکی به عنوان یکی از مظاهر حاکمیت در حال کمرنگ تر شدن است و با فرمایش تدریجی حاکمیت مطلق دولت ها، سازمان ها و نهادهای بین المللی، مثل بانک جهانی و صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی نقش آفرین شده اند.

در همین راستا الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی یکی از موضوعات بحث انگیز اقتصادی کشورمان طی دو دهه ی اخیر بوده است. عضویت در این سازمان مستلزم پذیرفتن اصول تجارت آزاد و معاهدات متعددی است که مورد قبول کلیه کشورهای عضو آن نهاد بین المللی قرار گرفته است. همچنین پیش شرط الحاق به سازمان تجارت جهانی انطباق قوانین و مقررات داخلی، با قوانین و مقررات این سازمان است. بعد از پذیرش عضویت ناظر کشورمان در سال 1384 و تدوین و تقدیم رژیم تجاری ایران در سال 1388 و پاسخ گویی به 697 سوال آن سازمان در سال 1390 عملاً به لحاظ اعمال تحریم ها روند الحاق کشورمان فعلاً متوقف مانده است لذا رفع موانع قانونی در شرایط فعلی کشورمان ضروری به نظر می رسد.

واژگان کلیدی: سازمان تجارت جهانی، جهانی شدن، تجارت آزاد، موانع گمرکی، حاکمیت، تجارت بین الملل.

فهرست مطالب:

مقدمه

فصل اول: جهانی شدن تجارت

- روند اقتصاد تا جهانی شدن
- پیشینه تاریخی گات و تشکیل سازمان تجارت جهانی
- اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی
- تلاش های ایران برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی
- منافع پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی

فصل دوم: لزوم تغییر و تطبیق برخی از قوانین و مقررات حاکم بر کشور

- قانون اساسی
- ماده 968 قانون مدنی و ماده 27 قانون دآوری تجاری بین المللی
- قانون انحصار تجارت خارجی و قانون اصلاح آن.
- قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی و آیین نامه اجرایی آن.
- قوانین و مقررات صادرات و واردات آیین نامه اجرایی و الحاقات بعدی آن.
- قانون تشویق صادرات و تولید.
- قانون امور گمرکی و آیین نامه ی اجرایی آن.
- قانون مالیات های مستقیم.

نتیجه

فهرست منابع

To Open Trade for The Benefit of All

گشایش تجارت به نفع عموم مردم

مقدمه:

می دانیم که " مهمترین سازمان بین المللی اقتصادی در جهان، سازمان تجارت جهانی¹ است که در سال 1995 تاسیس شد. در حال حاضر این سازمان² دارای 164 عضو رسمی و 21 عضو ناظر است. ایران از سال 2005 به عنوان عضو ناظر، همچنان طی 21 سال گذشته با موانع عدیده ای برای عضویت در این سازمان روبرو بوده است. از جمله شرایط عضویت در این سازمان انجام تدوین رژیم تجاری مطمئن، اصلاحات و شفافیت اقتصادی، مبارزه با پولشویی و قاچاق، رانت و فساد مالی است."³

هدف این سازمان تسهیل تجارت بین کشورها از طریق ایجاد شرایط منصفانه و عادلانه برای رقابت آزاد است و در این راستا کشورها را به مذاکره برای کاهش تعرفه ها و رفع موانع غیر تعرفه ای ترغیب کرده و از آنها می خواهد قواعد مشترکی را در مورد تجارت کالاها و خدمات و مالکیت فکری اجرا کنند. از این رو اعضای سازمان موظفند در جهت تسهیل تجارت آزاد قوانین، مقررات و رویه های ملی خود را کاملاً با مفاد این موافقتنامه ها هماهنگ سازند تا قوانین ملی، موانعی غیر ضروری برای تجارت به وجود نیآورده و صادرات و واردات هیچ کشوری به وسیله برقراری تعرفه های بالاتر و یا سایر موانع تجاری دچار وقفه نگردد."⁴

" در علم اقتصاد جهانی شدن به معنای افزایش آزادی افراد و بنگاهها جهت انجام معاملات با افراد و بنگاههای سایر کشورها تعریف می شود در این فرایند بازارهای داخلی بر روی عرضه کنندگان خارجی باز شده و عرضه کنندگان داخلی نیز به بازارهای خارجی دسترسی پیدا می کنند. خصوصیت کلیدی این فرایند کاهش موانع موجود بر سر راه انجام معاملات با افراد و بنگاههای فرامرزی و برابری هزینه انجام معاملات با هزینه های مشابه در داخل کشور می باشد."⁵

" جهانی شدن اقتصاد⁶ را می توان فرایندی در نظر گرفت که در آن مرزهای اقتصادی میان کشورها هر روز کم رنگ تر می شود و تحرک روز افزون منابع، تکنولوژی، کالا، خدمات، سرمایه و حتی نیروی انسانی در ماوراء مرزها آسان تر صورت می گیرد و در نتیجه به افزایش تولید و مصرف در کشورها می انجامد."⁷

" فرایند جهانی شدن امروز در سطح بین الملل به طور جدی از جانب سازمان ملل متحد و سازمان های تخصصی وابسته به آن مورد حمایت قرار گرفته و به پیش برده می شود. در بعد اقتصادی جهانی سازی سه سازمان بین المللی صندوق بین المللی پول، بانک جهانی و سازمان تجارت جهانی سیاست هایی را در پیش گرفته اند که کاملاً در راستای جهانی کردن اقتصاد قرار دارند و با استفاده از ابزارهایی که در اختیارشان قرار دارد، کشورهای مختلف جهان و به ویژه کشورهای در حال توسعه را به سمت سیاست هایی که در پیش گرفته اند، سوق می دهند و کشوری که در راستای این سیاست ها حرکت نکند به انحای مختلف تحت فشار قرار می گیرد."⁸

¹ WTO (World Trade Organization)

² در طول این مقاله منظور از کلمه "سازمان" به تنهایی همان "سازمان تجارت جهانی" است.

³ واعظ زاده، حسام الدین، ایران و سازمان تجارت جهانی، سایت خبرآنلاین، خبرگزاری تحلیلی ایران، تاریخ انتشار 30 مرداد 1396
<http://www.khabaronline.ir/detail/699277/weblog/vaez%20zadeh>

⁴ کامل، حمید موانع حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی،
<http://www.vekalat.org/public.php?cat=2&newsnum=2870280>

⁵ اکبریان، رضا، سازمان تجارت جهانی و الزامات آن بر اقتصاد ایران، پژوهشنامه اقتصادی، ص 166

⁶ Economic globalization

⁷ بهکیش، محمد مهدی، اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، تهران، نشر نی، 1380

⁸ گزارش اصلی ترین مخالف عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی کیست، سایت باشگاه خبرنگاران جوان، تاریخ انتشار 4 بهمن 1394
<http://www.yjc.ir/fa/news/5471176>

با عضویت افغانستان در سال گذشته 2016 و حضور رسمی این کشور در سازمان تجارت جهانی، افغان ها علی رغم وضعیت نابسامان امنیت داخلی و حضور گروه های تروریستی، توانسته اند از فرصت های پیش رو استفاده حداکثری نمایند. عراق نیز بلافاصله بعد از سقوط صدام در سال 2005 عضو ناظر این سازمان گردید و الان در مقایسه با ایران که 21 سال در نوبت عضویت است، به نظر می رسد تا قبل از سال 2020 به عضویت کامل این سازمان دست یابد.

کشورهایی که در کنار ایران عضو ناظر هستند عمدتاً کشورهایهایی هستند که توان و ظرفیت اقتصادی ضعیف و بسیار ناچیزی دارند که ایران با این کشورها در یک لیست انتظار قرار دارد. آنها عبارتند از: آندورا، آذربایجان، باهاما، بلاروس، بوتان، بوسنی و هرزگوین، کومور، گینه استوایی، اتیوپی، ایران، عراق، لبنان، لیبی، سائو توما و پرنسیپه، صربستان، سومالی، سودان، سوریه، تیمور-لست، الجزایر و ازبکستان.

آمریکا، به عنوان مخالف اصلی الحاق ایران به این سازمان مهم تجاری یاد می شود، حتی مسئله عضویت ایران در جلسه شورای عمومی این سازمان هنوز مطرح نشده است. وزارت صنعت و تجارت اولین گزارش در مورد رژیم تجاری ایران را در سال 1390 به این سازمان تسلیم کرد، و این سازمان بررسی اولیه خود را به انجام رسانید، اما بروز تنش هسته ای ایران و با شروع تحریم ها در دوران تصدی دولت دهم این روند متوقف شد.

به نظر می رسد کشورمان هنوز به طور جدی موضوع عضویت در سازمان را دنبال نمی کند. بخش خصوصی کشورمان نیز متأسفانه اطلاعات کاملی از مزایای گسترده عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی ندارد. زیرا تا کنون، یک استراتژی جامع و مشخص برای عضویت در این سازمان وجود نداشته است. لزوم اجماع در حاکمیت، شرط اول مدیریت یک دیپلماسی فعال تجاری بین المللی است. با عضویت در سازمان تجارت جهانی، تولید ملی و صادرات صنعتی در تعامل با تولیدکنندگان و تجارت جهانی تقویت می شود و محصولات صنعتی ما در کلاس جهانی قرار می گیرند، ضمن آنکه نرخ های تعرفه صادراتی برای تولیدات ایران به صفر می رسد. لذا فقدان روابط تجاری صنعتی و نبود زیرساخت ها و بسترهای مقرراتی و قانونی و هماهنگی با کشورها می تواند هزینه های سنگینی را به تولیدکنندگان بخش خصوصی کشور تحمیل کند و مانع رشد سریع و مستمر اقتصادی ایران شود.⁹

" تا زمانی که کشور متقاضی الحاق نسبت به بازنگری در قوانین و مقررات داخلی خود اقدام نکرده باشد، پذیرش و قبول آن در سازمان منتهی است لذا هر دولت - کشوری که تمایل به عضویت در آن داشته باشد، باید در بدو تقاضای الحاق تمامی قوانین و مقررات داخلی خود را که معارض مقررات سازمان است را قبل یا حین مذاکرات الحاق مورد اصلاح و بازنگری قرار دهد." ¹⁰

از آن جایی که برخی از قوانین و مقررات کشور ما با اصول سازمان تجارت جهانی مغایرت دارد لذا باید تا قبل از الحاق دایم و رسمی اکنون که عضو ناظر سازمان مزبور هستیم مغایرت ها را شناسایی و رفع کنیم. هم چنان که قانون گذار ویتنام ده سال پیش از الحاق به این سازمان نسبت به تصویب قوانین منطبق با اصول سازمان تجارت جهانی اقدام نمود ¹¹ و یا چین که برای ورود به سازمان تجارت جهانی حدود سه هزار قانون خود را تغییر داد. ¹² به پیروی از چنین ضرورتی در این مقاله سعی شده تا به موانع قانونی الحاق با واکاوی مقررات اقتصادی کشورمان به موضوع پرداخته شود تا با شناخت موانع قانونی در جهت اصلاح و هماهنگ سازی با اصول و اهداف سازمان تجارت جهانی اقدام مناسب انجام پذیرد.

فصل اول- جهانی شدن تجارت

⁹ واعظ زاده، حسام الدین، ایران و سازمان تجارت جهانی، سایت خبرآنلاین، خبرگزاری تحلیلی ایران، تاریخ انتشار 30 مرداد 1396
<http://www.khabaronline.ir/detail/699277/weblog/vaez%20zadeh>

¹⁰ کامل، حمید موانع حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی، همان منبع،
¹¹ صادقی، محسن و شعبانی جهرمی، فریده، آثار حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) بر خدمات بانکی، مجله تحقیقات حقوقی، ش 62،

¹² دست اوردهای ورود ایران به سازمان تجارت جهانی، سایت دیپلماسی ایرانی، تاریخ انتشار 15 مرداد 1393
<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1936787>

روند اقتصاد تا جهانی شدن

" در راستای بررسی زمینه های ظهور جهانی شدن لازم است تا روند طی شده در اقتصاد را مرور کنیم عقاید اقتصاد دانان کلاسیک در قرن هیجدهم و نوزدهم و اوایل قرن بیستم تفکر غالب در اقتصاد بود در این تفکر با بیان قانون عرضه و تقاضا و ایجاد تعادل اقتصادی پیرو آن اشتغال کامل به وجود می آید و به گفته آدام اسمیت دست نامریی بازار با تنظیم فعالیت های اقتصادی و ایجاد تعادل موجب رفاه همگان می گردد. بحرانی که در اوایل قرن بیستم رخ می دهد نمایانگر آن است که دست نامریی بازار به درستی عمل نمی کند و موجبات پدید آمدن عقاید کینز را فراهم می سازد او با اشاره به ناکارآمدی آزادی فعالیت های اقتصادی برخلاف عقاید کلاسیک ها خواهان مداخله دولت در اقتصاد برای اجتناب از بروز بحران اقتصادی، حفظ استانداردهای زندگی مناسب و اشتغال کامل گردید و همین امر سبب به وجود آمدن دولت رفاه گردید اقتصاد دانان نئوکلاسیک پس از آن مجدداً بر عقاید کلاسیک تاکید داشتند و نئو لیبرالها مخالف هر گونه مداخله ی دولت بودند. پیروزی جهانی شدن در پایان آن قرن [قرن بیستم] یک نسل لیبرال نوین را به صحنه آورد نسلی که محرک آنان این آرزو بود که ثابت کنند سرمایه داری غیر قابل عبور است زیرا نیازها و تقاضاها یک عقلانیت ابدی و فرا تاریخی را بیان می کند... پس از 1950 حمایت گرایی و ایجاد موانع در راه تجارت کاهش یافت و پیشرفت های تکنولوژیک به خصوص در زمینه ی ارتباطات و کامپیوتر سبب افزایش استاندارد زندگی و بهبود وضعیت بهداشت و آموزش گردید. پیشرفت های فنی با کاهش هزینه های ارتباطات بار دیگر سبب افزایش مبادلات و نقل و انتقال سرمایه بین کشورها شد و روند جهانی شدن سرعت بیشتری یافت.¹³

پیشینه ی تاریخی گات و تشکیل سازمان جهانی تجارت

پس از جنگ جهانی اول برای پیشگیری از تکرار چنین حوادثی رهبران جهان، در راستای تأسیس نهادهای مدیریت جهانی جامعه ملل را در عرصه سیاسی تشکیل دادند اما به دلیل مشکلات اقتصادی و به ویژه بحران بزرگ اوایل دهه 1930 این تلاش ها در عرصه اقتصادی و تجاری به جایی نرسید و به دوران پس از جنگ جهانی دوم موکول شد. در دوران پس از جنگ جهانی دوم به موازات تأسیس سازمان ملل متحد در کنفرانس بین المللی برتون وودز¹⁴ در 1944 هفتصد و سی نماینده از 44 کشور در منطقه ی برتون وودز ایالات متحده آمریکا برای مدیریت مناسبات مالی و پولی جهان اساسنامه ی صندوق بین المللی پول¹⁵ را به همراه تأسیس بانک بین المللی برای ترمیم و توسعه¹⁶ (بانک جهانی) تصویب کردند¹⁷ ایران نیز یکی از 44 کشور شرکت کننده در کنفرانس بود. همچنین تلاش هایی برای تأسیس یک سازمان بین المللی برای مدیریت مناسبات تجاری جهان انجام شد که پس از فراز و نشیب های فراوان در 1947 موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)¹⁸ منعقد شد.

گات برای نیل به اهداف خود که همانا آزاد سازی تجاری بود چندین دور مذاکرات برگزار کرد. گات برای از بین بردن موانع تجاری، گفت و گو هایی را تحت عنوان مذاکرات ژنو (1947)، مذاکرات آنسی (1949)، مذاکرات تورکی (1950-51)، مذاکرات ژنو (1956)، مذاکرات دیلن (ژنو 62-1961)، مذاکرات دور کندی (ژنو 67-1964)، مذاکرات دور توکیو (79-1973) و مذاکرات دور اروگوئه (94-1986) برگزار کرد. در هشتمین مذاکرات دور اروگوئه در 1992 اعضای این نهاد با امضای موافقت نامه ای در شهر مراکش کشور مغرب با تشکیل سازمان جهانی تجارت موافقت کردند و در واقع، دور اروگوئه بسط کامل مقررات گات بود که در آن کشورهای عضو ملزم به ایفای تعهدات خود شدند و سازمان جهانی تجارت برخلاف گات، قدرت اجرایی یافت. در این دور، مقررات آزاد سازی از تجارت کالا فراتر رفت و سایر جنبه های تجارت بین الملل را

¹³ رزمی، زهرا، مفهوم جهانی شدن اقتصاد فرابندی قابل تحلیل، پژوهشنامه اقتصادی، ص 200

¹⁴ The Bretton Woods Conference 1944

¹⁵ The International Monetary Fund

¹⁶ IBRD :International Bank for Reconstruction and Development

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woods_Conference

¹⁸ GATT; General Agreement on Tariff and Trade

نیز دربر گرفت. در این دور، موافقت‌نامه عمومی در تجارت خدمات (گاتس)،¹⁹ حقوق مالکیت معنوی مرتبط با تجارت (تریپس)²⁰ و تفاهم‌نامه نظام حل اختلاف و تفاهم‌نامه مکانیسم بررسی خط‌مشی تجاری نیز به سایر مقررات گات اضافه شد.

گات 1947 در واقع مجموعه‌ای از قواعد و مقرراتی بود که هرگز از یک مبنای حقوقی به عنوان یک نهاد و سازمان بین‌المللی برخوردار نبود و به صورت موقت شکل گرفته بود در حالی که سازمان تجارت جهانی یک نهاد بین‌المللی با ساختار سازمانی دائمی است که علاوه بر موافقت‌نامه تعرفه و تجارت (گات) 1994 موافقت‌نامه‌های متعدد دیگری (حدود 30 موافقت‌نامه) بر حقوق و تعهدات اعضای سازمان اعمال می‌شود. بنابر این همان‌طور که بیان شد در حالی که گات 1947 صرفاً مربوط به تجارت کالا بود موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی علاوه بر تجارت کالا و خدمات ابعاد تجاری مرتبط با حقوق مالکیت فکری را نیز در بر می‌گیرد. همچنین رکن مستقل حل و فصل اختلافات²¹ در سازمان تجارت جهانی برای حل و فصل اختلافات در نظر گرفته شده تا به اختلافات بین اعضاء رسیدگی نماید. "هدف غایی گات و سازمان تجارت جهانی ایجاد یک بازار واحد جهانی است که در آن تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بتوانند تا حد امکان به انتخاب‌های نامحدود دسترسی داشته باشند."²²

اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی

اهداف سازمان جهانی تجارت مندرج در ماده اول اساسنامه‌ی آن عبارت است از:

- ارتقای سطح زندگی
- تامین اشتغال کامل در کشورهای عضو
- توسعه تولید و تجارت و بهره‌وری بهینه از منابع جهانی
- دستیابی به توسعه پایدار با بهره‌برداری بهینه از منابع
- حفظ محیط زیست
- افزایش سهم کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته از رشد تجارت بین‌المللی

هدف اصلی سازمان جهانی تجارت در واقع ایجاد یک نظام اقتصادی بین‌المللی آزاد است که در آن دخالت دولت در امور تجاری در کمترین حد باشد، و بنگاه‌های تولیدی از قدرت و امکان رقابت یکسان در سطح بین‌المللی برخوردار باشند و برای دستیابی به اهداف تعیین شده، اصولی را تدوین کرده که کشورهای عضو می‌بایست به این اصول پایبند باشند و در صورت پایبند نبودن، مجازات‌هایی علیه آنان اعمال می‌شود. لذا اهداف سازمان بر پایه اصول زیر دنبال می‌شود.

1- اصل آزاد سازی تجاری

"یکی از اصول اساسی، اصل آزاد سازی تجاری است. آزاد سازی تجارت در سطح بین‌المللی یکی از اهداف اصلی تاسیس سازمان جهانی تجارت است. این هدف قرار است به صورت تدریجی و از طریق کاهش موانع تجاری، از جمله حقوق گمرکی یا تعرفه‌ها و کاهش محدودیت‌های وارداتی مانند سهمیه بندی‌ها که باعث محدود شدن تجارت بین‌المللی میان ملل جهان می‌شوند، حاصل گردد." علی‌رغم پذیرش این اصل مهم توسط همه اعضای سازمان جهانی تجارت مقوله آزاد سازی تجاری هنوز یکی از مجادله برانگیزترین مباحث در سازمان جهانی تجارت به خصوص در مرحله‌ی اجرای آن است.²³

¹⁹ GATS: General Agreement on Trade in Services

²⁰ Agreement on trade- Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

²¹ Dispute Settlement Body

²² دیبایف محمود، توافقنامه‌های تجاری منطقه‌ای و سازمان تجارت جهانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی، 1390.

²³ باقری، محمود و همکاران، اجرای اصل آزاد سازی تجاری در سازمان جهانی تجارت: چالش‌ها و فرصت‌ها، پژوهش حقوق و سیاست، سال یازدهم، شماره 27، ایز و زمستان 1388، ویژه WTO

2- اصل عدم تبعیض²⁴

" طبق این اصل اگر کشوری بر واردات کالایی از کشور به خصوصی تعرفه ی گمرکی وضع کند باید به همان نسبت بر واردات همان کالا از تمام کشورهای عضو گات تعرفه بگذارد. هدف از این اصل از بین بردن تبعیض های تجاری بین کشورهاست که از مسایل مهم سال های دهه 1930 بود. البته اتحادیه های گمرکی بین کشورها و بازارهای مشترک منطقه ای مانند جامعه اروپا و یا بازار مشترک کشورهای آمریکای شمالی (نفتا) از این قاعده مستثنی هستند. این نکته به این معنی است که تجارت بین کشورهای عضو این گونه بازارها آزاد تر بوده و نتیجتاً ملزم به برقراری روابط تجاری مشابه با کشورهای عضو گات در خارج از این مناطق نیستند." ²⁵

3- اصل دولت کامله الوداد²⁶ (رفتار برابر با دیگران)²⁷

منظور از این اصل برقراری برابری میان اعضاء در روابط تجاری است. طبق این اصل چنانچه هر نوع مزیت و امتیازی که به یکی از کشورهای عضو از طرف کشوری در نظر گرفته شود، باید آن را بدون قید و شرط در مورد سایر کشورها نیز تسری داد. امتیازات و تسهیلاتی که در رابطه با حقوق و عوارض گمرکی و دیگر شرایط تجاری به کشور دیگر اعطاء می شود خود به خود به سایر کشورهای عضو نیز تسری پیدا خواهد کرد، این اصل نخستین ماده موافقتنامه های گات 1947 و 1994 در خصوص تجارت کالا است که در ماده 4 موافقتنامه ابعاد تجاری مالکیت فکری نیز مورد تاکید قرار گرفته است که البته این اصل در مورد اتحادیه های منطقه ای و مناطق تجاری آزاد صدق نمی کند و از استثنائات این اصل محسوب می شود.

4- اصل تسری رفتار داخلی²⁸ (رفتار ملی: رفتار مساوی با داخلی ها و خارجی ها)

این اصل در واقع مکمل اصل دولت کامله الوداد است؛ بدین صورت که باید مقررات مربوط به کالاهای خارجی یکسان باشد، طبق این ماده دولت نمی تواند به منظور خنثی کردن اثر کاهش تعرفه های گمرکی، مقررات تبعیض آمیز در مورد کالاهای داخلی و خارجی وضع کند و کالاهای تولید داخلی و کالاهای تولید خارجی از زمانی که وارد بازار داخلی می شوند باید مورد حمایت یکسان قرار بگیرند همچنین همین رفتار مساوی می بایست در خصوص خدمات ارائه شده و حقوق مالکیت فکری بین اتباع خارجی و داخلی نیز رعایت گردد.

5- تجارت آزاد تدریجی و متکی بر اصل مشورت و مذاکره²⁹

اصل مشورت؛ هر نوع تغییر در تعرفه های گمرکی باید از طریق مذاکرات متناوب و مشاوره با کشورهای عضو صورت گیرد؛ تا از وارد شدن خسارت به تجارت سایر کشورها جلوگیری شود. اگر این تغییرها با مشورت انجام نپذیرد و به تجارت سایر کشورها خسارت وارد شود، کشورهای خسارت دیده اقدامات جبرانی به عمل خواهند آورد.

6- ممنوعیت برقراری محدودیت های مقداری یا کمی

برقراری محدودیت های مقداری یکی از حربه های سیاست تجاری کلاسیک است. سازمان جهانی تجارت وضع محدودیت های تجاری را از راه تعیین سهمیه بر صادرات و واردات برای کشورهای عضو منع می کند. ولی در مورد اجرای این اصل نیز استثنائاتی چند وجود دارد که از آن جمله می توان مورد کسری تراز پرداخت های و تجارت با کشورهای در حال توسعه را

²⁴ Non – Discrimination Reciprocity

²⁵ برکشلی، فریدون، موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)،

²⁶ Most Favored Nation (MFN) Clause: Treating other people equally

<https://fa.wikipedia.org/wiki>

²⁷ اصطلاح دولت کامله الوداد ترجمه غلطی از عبارت most favored nation است.

²⁸ National Treatment (NT) Principle :Treating foreigners and local equally

²⁹ Free Trade gradually, through negotiation

نام برد. بنابر این استفاده از محدودیتهای کمی در تجارت همچون سهمیه بندی و صدور پروانه واردات ممنوع بوده، حمایت از صنایع داخلی فقط از طریق تعرفه‌های گمرکی شفاف امکان پذیر می‌باشد.

7- کاهش تعرفه گمرکی

تعرفه عبارت است از مالیات و عوارضی که دولت‌ها به دلایل حمایتی، مالی یا ترکیبی از آنها از ورود کالاها اخذ می‌کنند. اصطلاحاً این دریافتی به حقوق گمرکی³⁰ موسوم است. تعرفه گمرکی معمولاً براساس ارزش کالا دریافت شود کاهش تعرفه گمرکی به منظور کاهش دادن بهای کالاها و وارداتی در کشور وارد کننده صورت می‌گیرد و مصرف کنندگان را قادر می‌سازد تا کالاها را با بهای نزدیک به قیمت تمام شده خریداری کنند.

8- سیستم تعرفه‌های ترجیحی

برقراری سیستم تعرفه‌های ترجیحی با هدف اعطای امتیازات تجاری به بعضی از فرآورده‌های کشورهای در حال توسعه، به منظور ساده سازی رقابت محصولات این کشورها با محصولات تولیدی کشورهای صنعتی است بنابراین می‌توان گفت:

" تعرفه‌های ترجیحی نوعاً به دلیل تفاوت در میزان حقوق گمرکی و عوارض ورودی نسبت به واردات کالای مشابه با تعرفه یکسان برای کشور ذینفع نسبت به سایر کشورها که مشمول ترجیحات خارج هستند، امتیازی برای کشور صادر کننده کالا محسوب می‌شود و در عین حال متضمن توسعه صادرات و شکوفایی اقتصاد آن کشور با کشورهای است که احتیاج به حمایت‌هایی از این دست را داشته و اگر مورد حمایت کشورهای پیشرفته صنعتی قرار نگیرند، قادر به صدور کالای خود به خارج از مرزهای قلمرو گمرکی نیز نمی‌باشند. البته این نکته در قالب موافقتنامه‌های چند جانبه و تحت عنوان حمایت کشورهای پیشرفته از کشورهای در حال توسعه صادق است، منتهی شکل دیگر این مزایا زمانی است که موضوع مبادلات پایاپای بین دو یا سه گروه از کشورها و تقریباً در شرایط مساوی از لحاظ صنعت، اقتصاد برقرار شده و ترجیحاتی برای یکدیگر نسبت به دیگری کشورهای غیر عضو قائل شوند. در این صورت نیز شناخت کشور مبدأ حائز اهمیت خواهد بود، زیرا که قطعاً در صورت فقدان گواهی مبدأ استفاده از این ترجیحات میسر نخواهد شد." ³¹ به عبارتی دیگر ترتیبات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای وقتی به وجود می‌آیند اعضای فهرستی از کالاهایی که مایلند امتیاز تعرفه ترجیحی در مورد آنها دریافت یا اعطاء کنند مبادله و متعهد می‌نمایند.

9- اقدامات لازم در جهت افزایش رقابت منصفانه

به منظور افزایش رقابت منصفانه اعطای هرگونه وام (کمک بلاعوض) و تخفیف مالیاتی به منظور تشویق کالا غیر قانونی است و همچنین هرگونه عمل کشورهای عضو که جنبه دامپینگ (فروش زیر قیمت تمام شده)³² داشته باشد ممنوع است.

البته به اعتقاد برخی کارشناسان پنج اصل ذیل از اصول اساسی و کلی سازمان تجارت جهانی است:

- 1- تضمین آزادی تجاری بین اعضا
- 2- کاهش تعرفه‌های گمرکی
- 3- الغای کلیه تبعیض‌های تجاری
- 4- شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری
- 5- توسعه و اصلاحات اقتصادی³³

³⁰ Customs Duties

³¹ <http://www.tccim.ir/faqdetail.aspx?id=5>

³² Dumping

<http://sheikhitrade.blog.ir>

³³ اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی، وبلاگ حقوقی مجتبی شیخی،

تلاش های ایران برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی: 34

موضوع الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و اثرات آن بر بخش های مختلف کشور یکی از مباحث مهم است الحاق به سازمان تجارت جهانی مستلزم طی یک فرایند مذاکرات طولانی و چند مرحله ای است که می تواند پیچیده و سخت باشد بنابراین با عضویت در دیگر سازمان ها متفاوت است شرایط پیوستن یا عضویت یک کشور در سازمان تجارت جهانی نیز بدین صورت است که تمام کشورهای عضو آن باید موافق با عضویت جدید یک کشور باشند اگر یکی از اعضاء مخالف باشد عضویت آن کشور تقاضا کننده مورد قبول نمی گردد.

بنابراین عضویت در سازمان تجارت جهانی مستلزم پذیرفتن کلیه موافقت نامه های چند جانبه و اصول و معاهدات متعددی است که مورد قبول کشورهای عضو قرار گرفته است. این مراحل شامل تقاضای عضویت، پذیرش درخواست (الحاق به عنوان عضو ناظر)، تدوین گزارش سیاست های تجاری کشور، تشکیل گروه کاری الحاق و در نهایت مذاکرات دوجانبه و چند جانبه ای به منظور تعیین شرایط عضویت و حصول توافق برای الحاق می باشد.

اولین هدف ایران از الحاق به سازمان جهانی تجارت حضور در سازمانی است که بزرگترین و مهمترین چارچوب برای تصمیم گیری در زمینه مسایل تجارت بین الملل میباشد. این امر به منزله شرکت در روند تاثیر گذاری بر تحولات بین المللی در زمینه مسایل اقتصادی و بازرگانی است. که هر یک از تحولات به نوعی بر سرنوشت کشور دخیل خواهند بود. هدف دیگر افزایش سهم کشور در تجارت جهانی است.³⁵

در همین راستا فرایند الحاق ایران به این سازمان تاکنون به شرح ذیل است:

- 1- در 14 خرداد 1370 شورای اقتصاد از وزارت بازرگانی خواست تا با همکاری سازمان برنامه و بودجه، وزارت اقتصاد و دارای و نیز بانک مرکزی در مورد این سوال که آیا ایران به گات بپیوندد یا نه بررسی به عمل آورد.
- 2- در 28 دی 1370 این گزارش به انجام رسید که در آن گفته شده بود عضویت در گات در کوتاه مدت برای کشور نفعی ندارد و به کاهش درآمدهای دولتی منجر خواهد شد ولی در دراز مدت می تواند متضمن منافعی برای کشور باشد. همچنین اعلام شد که موادی از قانون اساسی و دیگر قوانین کشور با مفاد گات مغایرت دارد و لذا در صورت الحاق باید مورد تجدید نظر قرار گیرد.
- 3- در تیر ماه 1372 (ژوئیه 1993) در جلسه شورای عالی اقتصاد موضوع الحاق ایران به گات برای دومین بار مطرح شد و تصمیم گرفته شد تا پایان مذاکرات دور اوروگوئه که تا شش ماه بعد مقرر بود خاتمه یابد اقدامی فعلا انجام نشود.
- 4- در خرداد 1374 (ژوئن 1995) گزارش کمیته ی مرکب از 21 وزارت خانه و سازمان دولتی در خصوص مضار و منافع و همچنین موانع سیاسی و حقوقی الحاق ایران به W.T.O. تقدیم دولت شد.
- 5- در 4 مهر 1375 (سپتامبر 1996) تقدیم درخواست کتبی و رسمی کشورمان برای الحاق به دبیرکل W.T.O.³⁶
- 6- در 25 مهر 1375 تاسیس دفتر نمایندگی تام الاختیار برای پیگیری روند الحاق در W.T.O.
- 7- در 5 خرداد 1384 (۲۶ مه ۲۰۰۵) پذیرش ایران بعد از 9 سال با 21 بار وتوی امریکا به عنوان عضو ناظر در W.T.O.
- 8- در 25 آبان 1388 تقدیم نخستین ویرایش از رژیم تجاری جمهوری اسلامی (خط مش سیاست تجاری) به W.T.O.
- 9- در 30 بهمن 1388 اولین سری سوالات W.T.O. قریب به 700 سوال در خصوص رژیم تجاری ایران پرسیده شد.
- 10- در آبان سال 1390 وزارت بازرگانی پاسخ این سوالات را با همکاری دستگاه های دولتی و نهادهای ذی ربط که تعداد آنها به بیش از 50 نهاد بالغ می شد، تهیه کرد و به سازمان ارائه کرد. از آن زمان تاکنون در همین مرحله الحاق ایران متوقف مانده

³⁴ علیرضا، ابراهیم گل، حقوق بین الملل اقتصادی، جزوه درسی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، پردیس فارابی دانشگاه تهران، سال تحصیلی 1385-1394

³⁵ فاخری، مهدی، راهکارهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، ن نشر ثالث، چاپ 1386، ص 161

³⁶ فیروزی، مهدی، الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و پیامدهای آن بر مقررات صادرات و واردات، فصلنامه حوزه و دانشگاه، پاییز 84، ش 44

است. چنان چه سوال و یا ابهامی وجود داشته باشد مجدداً از ایران پرسیده خواهد شد و این روند پرسش و پاسخ تا رسیدن به استانداردهای لازم ادامه خواهد یافت.

"پیش‌بینی می‌شود مذاکرات ایران و WTO برای پذیرش کامل، از زمان موافقت 10-8 سال طول بکشد. حتی برخی کارشناسان عقیده دارند این پروسه بیش از 10 سال طول خواهد کشید. مدت مذاکره برخی کشورها بسیار کوتاه و برخی بسیار طولانی بوده است. به طور مثال در حالی که این مذاکره برای ارمنستان تنها 2 ماه طول کشید، برای کشورهای روسیه و چین این پروسه حدود 10 سال بوده است. بنابراین پذیرش عضویت ایران به‌عنوان عضو ناظر در WTO به معنای عضویت سریع ایران در سازمان تجارت جهانی نیست."³⁷

منافع پیوستن به سازمان تجارت جهانی

- 1- " دسترسی آسانتر به بازارهای جهانی.
- 2- افزایش قدرت چانه زنی، اخذ امتیاز و قدرت مانور در دهکده جهانی.
- 3- جذب بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی و انتفاع از آثار مثبت آن.
- 4- امکان استفاده از مشاوره‌ها، کمکها، خدمات فنی و سیستمهای سازمان تجارت جهانی در چارچوب مقررات سازمان تجارت جهانی جهت حل اختلافات تجاری.
- 5- بهبود وضعیت حقوق مالکیت در ایران.
- 6- توسعه صادرات ایران بخصوص در محصولاتی که مزیت نسبی در تولید آنها وجود دارد - همچون کالاهای کشاورزی، منسوجات و پوشاک، صنایع غذایی و ... حفظ موقعیت صادراتی کشور در تولید این قبیل محصولات سنتی مانند فرش و بهره‌گیری از تسهیلاتی که برای بعضی از صنایع و محصولات کشورهای در حال توسعه در نظر گرفته شده است.
- 7- ارتقای کیفی محصولات تولیدی داخلی به سبب لزوم رعایت استانداردهای بین‌المللی به دلیل وجود و افزایش رقیبان در بازار.
- 8- امکان افزایش درآمدهای مالیاتی کشور با حذف موانع غیر تعرفه‌ای و تبدیل آنها به موانع تعرفه‌ای
- 9- اصلاح و به‌هنگام شدن قوانین توسعه صادرات و جلوگیری از تغییر مکرر این قوانین و در نتیجه نظم یافتن امور گمرکی و تشویق صادرات.
- 10- اجبار دولت به گسترش حیطه عملکرد بخش خصوصی و جدیت بیشتر در خصوصی‌سازی و در نتیجه دستیابی به اثرات مثبت حاصل از آن.
- 11- اصلاح و بهبود سیستم‌های حمایتی در کشور که یکی از نقاط ضعف در زمینه فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی می‌باشد و لزوم پایبندی دولت به این سیستم‌ها."³⁸

فصل دوم - لزوم تغییر و تطبیق برخی از قوانین و مقررات حاکم بر کشور

آزادسازی سنجیده و نظام‌مند اقتصاد، اهتمام به خصوصی‌سازی، تعدیل و اصلاح قوانین و مقررات داخلی و منطبق نمودن آنها با اصول و قوانین حاکم بر سازمان تجارت جهانی از زیرساخت‌های لازم جهت عضویت در این سازمان می‌باشند. برخی از کارشناسان برای بسترسازی الحاق بر تغییرات عمده در سیاست‌های کلان اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و تغییر قوانین و مقررات تجارت دولتی، لزوم واگذاری مالکیت و انحصارات دولتی به بخش خصوصی و ... تأکید کرده‌اند لیکن با عنایت به موضوع این نوشته الحاق به این سازمان نیازمند بسترسازی حقوقی در دو عرصه‌ی قانون اساسی و قوانین عادی است:

الف- بررسی سازگاری قانون اساسی و خط مش‌های کلی نظام.

³⁷ گزارش اصلی‌ترین مخالف عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی کیست، همان منبع،

<http://www.yjc.ir/fa/news/5471176>

³⁸ سازمان تجارت جهانی، سایت راسخون،

<http://rasekhoon.net/article/show/116162/%D8%B3%D8%A7%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86-%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%AA-%D8%AC%D9%87%D8%A7%D9%86%D9%8A/>

ب- بررسی سازگاری قوانین و مقررات اقتصادی کشور شامل:

- 1- قانون انحصار تجارت خارجی و قانون اصلاح قانون تجارت خارجی. 1309 - 1311
- 2- قانون تشویق صادرات و تولید. 1333
- 3- قانون مقررات صادرات و واردات. 1372
- 4- قانون تشویق و جذب سرمایه گذاری خارجی. 1380
- 5- قانون امور گمرکی 1390
- 6- قانون مالیاتهای مستقیم 1394
- 7- قانون کار 1369
- 8- قانون دآوری تجاری بین المللی 1376
- 9- قانون بازار بورس اوراق بهادار 1384
- 10- قوانین و مقررات مرتبط با مناطق آزاد تجاری
- 11- قوانین بانکداری و بیمه
- 12- قانون تأسیس سازمان حمایت تولید کنندگان و مصرف کنندگان مصوب 1356
- 13- قانون تشکیل مرکز توسعه صادرات ایران مصوب 1345 و اساسنامه آن مصوب 1359
- 14- قانون چگونگی اداره صندوق ضمانت صادرات ایران مصوب 1375
- 15- آیین نامه چگونگی تشکیل و نحوه استفاده از اندوخته احتیاطی صندوق ضمانت صادرات ایران مصوب 1376
- 16- آیین نامه پرداخت یارانه حمل و نقل به کالاهای صادراتی در موارد خاص مصوب 1382
- 17- قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی 1384
- 18- قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور 1394

با توجه به اینکه پرداختن به تمامی قوانین فوق الاشعار در این نوشته ممکن نبود لذا به لحاظ رعایت اختصار و پرهیز از اطاله ی کلام به شش مورد از قوانین مهم اقتصادی به شرح فهرست تقدیمی بسنده گردید.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

نظر به این که قانون اساسی در هر کشوری به عنوان روح حاکم بر کلیه قوانین و مقررات آن کشور از درجه اهمیت و اولویت بالایی برخوردار است و خط مش های کلی نظام در آن آورده می شود در مقدمه قانون اساسی کشورمان در خصوص اقتصاد چنین آمده است:

"... برنامه اقتصادی اسلامی فراهم کردن زمینه مناسب برای بروز خلاقیت های متفاوت انسانی است و بدین جهت تأمین امکانات مساوی و متناسب و ایجاد کار برای همه افراد و رفع نیازهای ضروری جهت استمرار حرکت تکاملی او بر عهده حکومت اسلامی است..."³⁹

که در راستای اهداف گات و مبنی بر ارتقای سطح زندگی و تأمین اشتغال کامل و توسعه و اصلاحات اقتصادی است.

در اصل چهارم⁴⁰ قانون اساسی به انطباق قوانین اقتصادی با موازین اسلامی تأکید شده لیکن در بند ۴ از ماده ۱۶ موافقتنامه تأسیس سازمان آمده است: هر عضو ملزم به تطبیق قوانین و آئین نامه های اداری کشور خود با تعهداتش درگات می باشد. بنابراین

³⁹ http://rc.majlis.ir/fa/content/iran_constitution

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

⁴⁰ اصل چهارم: کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

دولت متقاضی عضویت در سازمان می بایست قوانین و مقررات داخلی خود را کاملاً با اصول سازمان و قواعد و مقررات موافقت نامه های مرتبط هماهنگ نماید.

در اصل چهل و چهارم⁴¹ همان قانون کلیه صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تأمین نیرو، سدها، شبکه های بزرگ آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه آهن و مانند اینها در مالکیت عمومی و در اختیار دولت است. در حالی که مطابق با اصول گات دولتها برای الحاق به سازمان می بایست آزاد سازی تجاری را مورد توجه قرار دهند بدین ترتیب اقدام به سرمایه گذاری خارجی و گسترش آن یکی از توافقات اصلی در حوزه ی جهانی سازی تجارت در سازمان مزبور است که با اصل فوق منطبق نیست زیرا که هدف گات اساساً کم رنگ کردن نقش دولت در تجارت مستقیم کالا و خدمات و هدایت اقتصاد به سمت اقتصاد غیر دولتی است.

همچنین وفق اصل هفتاد و هفتم⁴² کلیه عهدنامه ها، مقاله نامه ها، قراردادها و موافقت نامه های بین المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد لیکن در قواعد و رویه ی سازمان اساساً چنین چیزی موضوعیت نداشته و دخالت مجالس قانونگذاری هیچ یک از اعضاء در این رابطه مطرح نشده است.

و یا در اصل هشتاد و یکم⁴³ صراحتاً بر ممنوعیت مطلق واگذاری امتیاز تشکیل شرکت های تجاری و خدماتی تأکید شده در صورتی که در مقررات سازمان تجارت جهانی آمده است که هر کشور عضو در سازمان می تواند در دیگر کشورهای عضو سازمان امتیاز تاسیس شرکت را داشته باشد.

و بالاخره در اصل یکصد و سی و نهم⁴⁴ قانون اساسی کشورمان صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داور در مواردی که طرف دعوی خارجی باشد و در موارد مهم داخلی باید به تصویب مجلس برسد

همچنین با توجه به وجود نهاد و رکن حل و فصل اختلافات بین اعضای سازمان تجارت جهانی اعمال اصل 139 دخالت مجالس قانونگذاری هیچ یک از اعضاء در این رابطه مطرح نشده زیرا که این سازمان یکی از فعال ترین مکانیسم های حل و فصل اختلافات جهان را در اختیار دارد که از زمان تاسیس در 1995 تا کنون بیش از پانصد اختلاف به سازمان آمده و بیش از سیصد و پنجاه حکم صادر شده است.⁴⁵

با توجه به موارد ذکر شده در بالا می توان گفت قانون اساسی کشورمان با دو اصل اساسی آزاد سازی تجاری و عدم تبعیض سازمان به شرح ذیل سازگار و منطبق نیست لذا " در این که قانون اساسی به عنوان شالوده قوانین و مقررات عمومی کشور است، جای تردید و گمانی وجود ندارد، لیکن اگر بنا بر رفاه و حمایت از حقوق و آزادی های عموم افراد جامعه باشد، مصلحت اقتضا می کند در این مورد حتی با توجه به سختی و موانع موجود نسبت به بازنگری قانون اساسی در جهت ایجاد مصالح و منافع عموم در اسرع زمان ممکن اقدام گردد."⁴⁶

41 اصل چهل و چهارم: نظام اقتصادی جمهور اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه ریزی منظم و صحیح استوار است. بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تأمین نیرو، سدها و شبکه های بزرگ آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه آهن و مانند اینها است که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است.

42 اصل هفتاد و هفتم: عهدنامه ها، مقاله نامه ها، قراردادها و موافقت نامه های بین المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

43 صل هشتاد و یکم: دادن امتیاز تشکیل شرکتها و مؤسسات در امور تجاری و صنعتی و کشاورزی و معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً ممنوع است.

44 اصل یکصد و سی و نهم: صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داور در هر مورد، موقوف به تصویب هیأت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد. در مواردی که طرف دعوی خارجی باشد و در موارد مهم داخلی باید به تصویب مجلس نیز برسد. موارد مهم را قانون تعیین می کند.

⁴⁵ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm

سایت رسمی سازمان تجارت جهانی

⁴⁶ کامل، حمید، همان منبع

ماده 968 قانون مدنی⁴⁷ و ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی⁴⁸

با وجود اینکه حقوقدانان و نظام های شناخته شده حقوقی، قانون حاکم بر قراردادهای بین المللی خصوصی را قانون حاکمیت اراده می دانند، عام ترین قاعده حقوق ایران، یعنی ماده 968 قانون مدنی، که مبنای اصلی تعیین قانون حاکم بر قرارداد است و بیش از 83 سال از عمر آن می گذرد، «تعهدات ناشی از عقود» را، تابع «قانون محل وقوع عقد» می داند؛ در حالی که تعیین قانون حاکم بر قرارداد، گزینه ای از میان گزینه های مختلف از قبیل قانون محل انعقاد عقد، قانون محل اجرای قرارداد و یا نظایر آن نیست بلکه تنها یک قانون که همان قانون حاکمیت اراده است باید بر قراردادهای بین المللی خصوصی حکومت نماید.⁴⁹

با توجه به اینکه ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی سال 1376 معادل و ترجمه ی قانون ماده 28 نمونه داوری آنسیترال سال 1985 است " مشخص نیست که منظور از قواعد حل تعارض مذکور در بند دوم این ماده کدام قواعد حل تعارض است؟ آیا قواعد حل تعارض محل داوری (ایران) است یا قاعده حل تعارض کشور دیگر یا قاعده حل تعارضی که در سطح بین المللی پذیرفته شده است."⁵⁰

بنابراین واضح است که قنون حاکم بر قراردادهای تجاری بین المللی همان قانونی است که خود طرفین قرارداد تعیین می کنند لذا قاعده کلی ماده 968 ق.م اساسا در مورد قراردادهای داوری تجاری بین المللی فاقد قابلیت اجرا است.

" تردیدی وجود ندارد که قراردادهای بین المللی خصوصی باید اصولا تابع قانون مورد تراضی طرفین باشند و از آن جایی که اصل حکومت اراده بر این قراردادها انکار ناپذیر و غیر قابل مناقشه است نمی توان تصور کرد که قانونگذاران به توانند به ذوق و صلاحدید خود قانون دیگری بر قرارداد حاکم کنند آن چه که به عهده قانونگذاران است اولاً تعیین استثنای حاکمیت اراده و ثانیاً تعیین وضعیت سکوت طرفین و عدم توافق آنهاست."⁵¹

" وجود ماده 968 قانون مدنی و ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی در قوانین ما اکنون باعث پیدایش دو قاعده حل تعارض متفاوت در خصوص (تعهدات مربوط به) قراردادها در سیستم حقوقی ایران شده است بر اساس یک (ماده 968 قانون مدنی) ایرانی های طرف قراردادهای بین المللی اختیار تعیین قانون حاکم بر قراردادهای خود را ندارند و بر اساس دیگری (ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی) این اختیار در حد وسیعی به آنها داده شده است... در یک چنین وضعیتی به نظر می رسد که مناسب نباشد در یک سیستم حقوقی دو قاعده حل تعارض ناهمگن و در عمل متعارض با یکدیگر وجود داشته باشد بنابراین شایسته خواهد بود قاعده حل تعارض مذکور در ماده 968 ق.م مورد بازنگری قرار گرفته و در راستای قانون داوری تجاری بین المللی ایران متحول گردد."⁵²

قانون انحصار تجارت خارجی مصوب 1309/12/6 و اصلاح آن در 1311/4/19 شمسی

ورود قانونی دخالت مستقیم دولت در اقتصاد

⁴⁷ ماده 968 قانون مدنی: "تعهدات ناشی از عقود تابع محل وقوع عقد است مگر این که متعاقدين اتباع خارجه بوده و آن را صریحا یا ضمنا تابع قانون دیگری قرار داده باشند."

⁴⁸ ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی: قانون حاکم

1- "داور" برحسب قواعد حقوقی که طرفین در مورد ماهیت اختلاف برگزیده اند، اتخاذ تصمیم خواهد کرد. تعیین قانون یا سیستم حقوقی یک کشور مشخص، به هر نحو که صورت گیرد، به عنوان ارجاع به قوانین ماهوی آن کشور تلقی خواهد شد. قواعد حل تعارض مشمول این حکم نخواهد بود، مگر اینکه طرفین به نحو دیگری توافق کرده باشند.

2- در صورت عدم تعیین قانون حاکم از جانب طرفین "داور" بر اساس قانونی به ماهیت اختلاف رسیدگی خواهد کرد که به موجب قواعد حل تعارض مناسب تشخیص دهد.

3- "داور" در صورتی که طرفین صریحا اجازه داده باشند، می تواند بر اساس عدل و انصاف یا به صورت کدخدانمانه تصمیم بگیرد.

4- "داور" باید در کلیه موارد بر اساس شرایط قرارداد اتخاذ تصمیم کند، و عرف بازرگانی موضوع مربوط را مورد نظر قرار دهد.

⁴⁹ شریعت باقری، محمد جواد، حاکمیت اراده بر قراردادهای بین المللی خصوصی، فصلنامه علمی-پژوهشی دیدگاههای حقوق قضایی، 1391

⁵⁰ نیکبخت، حمید رضا، ماده 968 قانون مدنی و ماده 27 قانون داوری تجاری بین المللی ایران، مجله تحقیقات حقوقی شماره 31-32

⁵¹ شریعت باقری، محمد جواد، همان

⁵² نیکبخت، حمید رضا، همان

پس از جنگ جهانی اول با تغییر اوضاع و احوال سیاسی اجتماعی اروپا و تشکیل حکومت های جدید و رشد ناسیونالیسم و ملی گرایی ضرورت دخالت دولت در امور اقتصادی برای حیات و گسترش تولیدات داخلی افزایش یافت به نحوی که دولت ها در تمام شئون زندگی افراد کمابیش برای خود حق ولایت قائل بودند و خود را حافظ موجودیت و استقلال کشور در مقابل دیگر کشورها می دانستند⁵³ که این روند تا کنون نیز در برخی کشورها هم چنان ادامه یافته است در ایران هم بسیاری از روشنفکران و صاحبان صنایع و آگاهان اقتصادی از ضرورت دخالت مستقیم دولت در امور اقتصادی در آن زمان دفاع می کردند.

" در سال 1308 [زمان حکومت رضا خان] در نتیجه رکود اقتصادی و پایین آمدن ارزش پول کشور [قران] در برابر ارزهای خارجی دولت برای حل این بحران به نظرخواهی از فعالان اقتصادی پرداخت بیشتر صاحبانظران پایین آمدن ارزش نقره در بازارهای جهانی و کاهش صادرات را عامل بحران می دانستند و همگی بر کنترل خرید و فروش ارز و تغییر واحد پول از نقره به طلا اتفاق نظر داشتند سرانجام در اسفند 1308 قانونی به نام *قانون تفتیش اسعار خارجی*⁵⁴ به تصویب رسید اما مشکلات ناشی از اجرای این قانون باعث شد تا اصلاحات و تبصره هایی در آن صورت گیرد و در نهایت دولت با تداوم بحران مالی به این نتیجه رسید که باید منبع ارز اقتصاد کشور، یعنی تجارت خارجی را به انحصار خود در آورد بنابراین درست یک سال بعد یعنی در اسفند 1309 قانون انحصار تجارت خارجی تصویب شد.⁵⁵

متعاقب آن قانون اصلاح قانون انحصار تجارت خارجی مشتمل بر 12 ماده در 1311 شمسی تصویب شد. مطابق با این قانون تجارت خارجی در اختیار کامل دولت قرار گرفت و تنها دولت است که حق صادر کردن و وارد کردن کلیه محصولات طبیعی و صنعتی و تعیین میزان و شرایط ورود را آنها را در اختیار دارد. و این اجازه به دولت داده شد که حق وارد کردن محصولاتی را که خود نمی خواهد مستقیماً عهده دار شود، توسط جوازهای خصوصی و تحت شرایط معین به اشخاص، یا موسسات مختلف تجاری واگذار کند. انحصار بازرگانی خارجی و ارز، در عمل به زیان طبقه بازرگان سنتی و به سود معدود شرکت های بازرگانی بزرگی که غالباً در سال های ۱۳۱۰ به بعد در تهران شروع به فعالیت کردند و از روابط با دولت سود می بردند، تمام شد.⁵⁶ طبق مفاد مواد یک⁵⁷ و دو⁵⁸ و سه⁵⁹ قانون اصلاح قانون انحصار تجارت خارجی محوریت نقش انحصاری

53 متین دفتری، احمد، دخالت مستقیم دولت در اقتصاد کشور، تهران، بی تا، 1324

54 واژه *سعر* به معنای ارز است که در فارسی بیشتر به صیغه جمع یعنی اسعار به معنای پولهای بیگانه استعمال می شود. به کار بردن ترکیب *اسعار خارجی* هم در فارسی معمول است.

55 رحمانیان، داریوش و همکاران، قانون انحصار تجارت خارجی ایران، زمینه ها اهداف و پیامدها، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س)، سال بیست و یکم، دوره جدید، ش 11، پیاپی 95، پاییز 1390

56 معرفتی، شادی، قانون انحصار تجارت خارجی، سایت روزنامه دنیای اقتصاد، تاریخ انتشار 27 آذر 1393 روزنامه شماره 3373

57 ماده اول - تجارت خارجی ایران در انحصار دولت بوده و حق صادر کردن و وارد کردن کلیه محصولات طبیعی و صنعتی و تعیین میزان و شرایط ورود و صدور آنها در حدود مقررات این قانون به دولت واگذار می شود.

58 ماده دوم - وارد کردن هر نوع محصولات طبیعی و یا صنعتی خارجه به ایران به استثنای مواردی که در قانون پیش بینی شده است مشروط به شرط حتمی صادر کردن محصولات طبیعی یا صنعتی ایران و مراعات مقررات این قانون است. تناسب بین واردات و صادرات مزبور بر طبق مقررات این قانون معین می گردد به علاوه به دولت اجازه داده می شود در مواردی که مصالح اقتصادی مملکت اقتضا نماید اجازه ورود پاره محصولات طبیعی و یا صنعتی خارجه را مشروط به شرط صدور محصولات طبیعی و یا صنعتی ایرانی بنماید....

59 ماده سوم

الف - دولت مجاز است حق وارد کردن محصولات خارجی را که خود نمی خواهد مستقیماً عهده دار شود به شرایط معینه و در تحت مقررات مخصوص به اشخاص و یا موسسات مختلفه تجاری واگذار نماید....

د - گذاردن اجناسی که در داخله ایران تهیه می شود و از حیث مقدار و مرغوبیت کافی احتیاجات مملکتی است در سهمیه و بالنتیجه دادن اجازه ورود اجناس مزبور برای تجارت ممنوع است.

ه - نسبت به اجناسی که در داخله ایران تهیه می شود ولی از حیث مقدار کافی احتیاجات عمومی نمی باشد فقط به قدر تکمیل احتیاجات عمومی در سهمیه گذارده خواهد شد.

دولت در نظام بازرگانی خارجی مورد تاکید صریح قرار گرفته و حق صادر کردن و وارد کردن کلیه محصولات... و شرایط ورود و صدور آنها... به دولت واگذار شده است.⁶⁰

در ماده دو به روشنی به این نکته اشاره می‌کند که وارد کردن هر نوع محصول صنعتی به ایران به جز موادی که در قانون پیش بینی شده مشروط به شرط حتمی صادر کردن محصولات از ایران است. همچنین در بند الف از ماده سه قانون فوق، اجازه وارد کردن محصولات خارجی طبق مقررات خاصی به اشخاصی یا موسسات مختلف غیر دولتی داده شده است که پیچیدگی های بسیار و تنوعات مختلف تصمیم گیری و سیاست گذاری را مطرح می‌کند. زیرا " دولت از یک سو برای راه اندازی برخی از طرح های بزرگ اقتصادی نیاز به منابع مالی داشت و از سوی دیگر امکان دریافت وام های خارجی به دلایل مختلف ممکن نبود تلاش می‌کرد تا ارزش مورد نیاز خود را از راه کنترل واردات و صادرات برخی از کالاها بدست آورد بنابراین پیش از اجرای قانون انحصار تجارت خارجی با برقراری عوارض و مالیات های غیر مستقیم کنترل صادرات و واردات برخی از کالاها مانند دخانیات و قند و شکر را به دست آورد پس از ایجاد قانون انحصار نیز صادرات محصولات دیگر مانند کف، پنبه، برنج و خیره به کنترل دولت در آمد و این امر می‌توانست منبع درآمد خوبی برای دولت باشد زیرا گرفتن مالیات مستقیم در آن زمان از تجار و کسبه مشکل و تقریباً غیر ممکن بود این قانون به دولت اجازه می‌داد تا با ایجاد شرکت های بزرگ سهامی در مرکز و شهرستان ها تشکیلات بزرگ بازرگانی را تقویت کند و ضمن توسعه فعالیت های مدرن تجاری مالیات خود را با سهولت بیشتری اخذ نماید."⁶¹

بنابراین قانون انحصار تجارت خارجی 1309 و همچنین اصلاح آن در 1311 با اصول بنیادین آزاد سازی تجاری و عدم تبعیض مورد نظر گات و سازمان تجارت جهانی قابل انطباق نیست.

فانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی مصوب 1380/12/19 و آیین نامه ی اجرایی آن 1381

با توجه به رشد جمعیت کشور و افزایش تقاضا برای مصرف، جذب سرمایه های خارجی در شکوفایی اقتصادی کشور حائز اهمیت بسیار است. امروزه گرایش قوانین کشورهای مختلف بر این است که حتی المقدور بین سرمایه گذار داخلی و خارجی تبعیض قائل نشوند علاوه بر قوانینی که هر کشور در مورد سرمایه گذاری خارجی اعمال می‌کند امنیت سیاسی و ثبات اقتصادی در میزان جذب سرمایه گذاری خارجی و امکان استفاده مفید و موثر از آن در جهت رشد و توسعه داخلی مهم و اساسی است.

"سرمایه گذاری تاجر خارجی در ایران به طور کلی پس از تصویب قانون ثبت شرکت ها 1310 آغاز شد و خارجیان تحت پوشش شرکت های ایرانی به فعالیت بازرگانی می‌پرداختند. اما پس از تصویب قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی مصوب 7 آذر 1334 با اصلاحات بعدی و آیین نامه اجرایی آن مصوب 1335، سرمایه گذاری خارجی در ایران با حمایت دولت افزایش یافت. قانون مزبور تضمیناتی برای حمایت از سرمایه گذاری خارجی در نظر گرفته بود. و سازمان سرمایه گذاری و کمکهای اقتصادی و فنی ایران در تیرماه سال 1354 و به منظور هدایت و انجام مجموعه ای از وظایف که پیش تر توسط دستگاههای مختلف اجرائی به انجام می‌رسید، تاسیس گردید.⁶² بعد از انقلاب اسلامی 1357 و جنگ تحمیلی، سرمایه گذاران خارجی در ایران تا سال 1372 تقریباً به حال رکود درآمد و قانون مناطق آزاد تجارتي و صنعتی جمهوری اسلامی ایران در سال 1372/6/7 به تصویب رسید و قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی نیز مورد تنفیذ قرار گرفت و نهایتاً با توجه به ضرورت های اقتصادی در سال 1380 قانون تشویق و حمایت از سرمایه گذاران خارجی جایگزین قانون جلب و حمایت از سرمایه های خارجی گردید.

⁶⁰ به موجب ماده دوم قانون اختیارات دکتر میلیسپو در مورد تنزل و تثبیت بهای اجناس مصوب 13 اردیبهشت 1322 (دوره سیزدهم) اجازه استفاده از این قانون به دکتر میلیسپو داده شده است.
<http://rc.majlis.ir/fa/law/show/92278>

⁶¹ معتمدی، ناصر، ضرورت صنعتی شدن یا افزایش قدرت تولید ملی، تهران، بی تا، 1350
سازمان سرمایه گذاری و کمکهای اقتصادی و فنی ایران <http://www.investiniran.ir/fa/aboutus/introduction1>

ضوابط مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در سازمان جهانی تجارت در دو موافقتنامه ضوابط تجاری سرمایه‌گذاری⁶³ [که ناظر بر تجارت کالا است] و موافقتنامه عمومی تجارت خدمات⁶⁴ [که در مورد تجارت خدمات است] مطرح می‌شود که هر دو موافقتنامه در دور اوروگونه به ظهور رسیده‌اند.⁶⁵

چالشهای قانونی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران با مقررات سازمان تجارت جهانی

1- مرجع صالح برای حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی

یکی از چالش برانگیزترین موضوعاتی که سرمایه‌گذاری خارجی با آن مواجه است چگونگی حل و فصل اختلافات می‌باشد علاوه بر محدودیت پیش بینی شده در اصل 139 قانون اساسی، ماده 19 قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، در فصل حل و فصل اختلافات، مرجع صالح را دادگاه‌های داخلی قرار داده مگر آن که در قانون موافقتنامه ی دو جانبه سرمایه‌گذاری خارجی با دولت متبوع سرمایه‌گذار خارجی در مورد شیوه ی دیگری از حل و فصل اختلاف توافق شده باشد. از آن جایی که سرمایه‌گذار خارجی به بی طرفی دادگاهها و مراجع محلی در حل و فصل اختلافاتی که احتمالاً میان او و دولت میزبان به وجود می‌آید اطمینان ندارد و این عدم اطمینان در بیشتر موارد قابل توجیه است زیرا به طور سنتی از نظر سرمایه‌گذار بهترین روش اطمینان از دادرسی منصفانه دآوری در کشور بی طرف و در مرجعی بی طرف است از این رو وقتی دولت میزبان در یک معاهده بین المللی ارجاع به دآوری را بپذیرد می‌توان گفت گام مهمی را به سوی حمایت از سرمایه‌گذاری برداشته است. لذا پیوستن کشورمان به ایکسید⁶⁶ می‌تواند گام مهمی در جهت تضمین امنیت خاطر سرمایه‌گذار خارجی در باره رسیدگی به حل و فصل اختلافات میان او و دولت میزبان باشد.

2- نقص اصل رفتار ملی در ممنوعیت تملک زمین توسط سرمایه‌گذار خارجی

در تبصره ماده 2⁶⁷ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، تملک هر نوع زمین به هر میزان به نام سرمایه‌گذار خارجی ممنوع اعلام شده است در حالی که وفق موافقتنامه ی عمومی تجارت خدمات از جمله مواردی که می‌تواند موجب نقض اصل رفتار ملی شود الزام به داشتن تابعیت داخلی و یا سکونت دایم در داخل کشور برای تملک زمین است بنابراین این از این منظر تبصره مزبور نقض اصل رفتار ملی مورد نظر سازمان تجارت جهانی قلمداد می‌شود.

3- اعمال محدودیت کمی و مقداری برای سرمایه‌گذار خارجی

الف- ایجاد ممنوعیت در صادرات کالای تولیدی سرمایه‌گذار خارجی؛

طبق بند 6 از ماده 4⁶⁸ آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب 1381/7/23⁶⁹ آزادی صادرات کالای تولیدی بنگاه اقتصادی سرمایه‌پذیر تضمین شده و لیکن در صورت ممنوعیت صادرات، کالای تولیدی در داخل به فروش رسیده و حاصل آن به صورت ارز از طریق شبکه پولی رسمی کشور قابل انتقال به خارج می‌باشد.

بنابر این ممنوعیت سرمایه‌گذار خارجی بر صادر نمودن کالای تولیدی اش و الزام او به فروش محصولش در داخل مغایر با اصول و مقررات سازمان تجارت جهانی است

⁶³ Trade Related Investment Measures Agreement (TRIMs Agreement)

⁶⁴ General Agreement on Trade in Services (GATS)

⁶⁵ زارع احمدآبادی، محمد حسین، قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و الزامات WTO ، مجموعه مقالات همایش راهبرد توسعه اقتصادی، ص 191-192

⁶⁶ International center for settlement of investment Disputes = ICSID مرکز بین المللی برای حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری

⁶⁷ تبصره - قانون مربوط به تملک اموال غیرمنقول اتباع خارجی مصوب 1310.3.16 کماکان به قوت خود باقی می‌باشد. تملک هر نوع زمین به هر میزان به نام سرمایه‌گذار خارجی در چارچوب این قانون مجاز نمی‌باشد.

⁶⁸ ماده 4 بند 6- آزادی صادرات کالای تولیدی بنگاه اقتصادی سرمایه‌پذیر تضمین شده و در صورت ممنوعیت صادرات، کالای تولیدی در داخل به فروش رسیده و حاصل آن به صورت ارز از طریق شبکه پولی رسمی کشور قابل انتقال به خارج می‌باشد.

⁶⁹ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/122368>

آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی

ب- اعمال محدودیت قانونی بر فروش کالای تولیدی در داخل:

همچنین در ماده 26 آیین نامه ی فوق⁷⁰ همان اعمال محدودیت قانونی برای سرمایه گذار خارجی مبنی بر الزام به فروش تولیدات خود در بازار داخلی را در زمانی که دولت اعمال محدودیت می کند را بیان نموده که به لحاظ آن که حذف محدودیت های مقداری یا کمی برای سرمایه گذار خارجی در ماده 11 گات 1994 پیش بینی شده است لذا با آن مغایر است.

پ- ایجاد محدودیت در محل تامین ارز برای خروج سرمایه و منافع مربوطه:

ماده 23 همان آیین نامه⁷¹ محل تامین ارز برای خروج سرمایه و منافع مربوط به سرمایه گذاری را، از طریق ارز حاصل از صادرات محصولات تولیدی و یا ارایه ی خدمات بنگاه اقتصادی سرمایه پذیر و یا صادرات سایر کالاهای مجاز اعلام نموده است که این امر یک نوع محدودیت دسترسی به ارز برای سرمایه گذار خارجی تلقی می شود که با مقررات موافقتنامه عمومی خدمات در سازمان تجارت جهانی در تعارض است زیرا که یک عضو حق ندارد [در بخش هایی که تعهداتی را پذیرفته] در مورد انتقالات و پرداخت های بین المللی سرمایه گذاران خارجی هیچ نوع محدودیتی از جمله محدودیت ارزی اعمال کند.

موانع عمده سرمایه گذاری خارجی:

برای افزایش مبادلات تجاری اقتصادی در قالب سرمایه گذاری خارجی علاوه بر عادی سازی روابط بین کشورها می توان به حضور فعال بخش خصوصی، ثبات اقتصادی و پایین آوردن ریسک های سیاسی و اقتصادی به عنوان پارامترهای دیگر مورد نیاز اشاره نمود. همانطور که می دانیم سرمایه گذاری ها همواره به عنوان یکی از چهار پایه اصلی نظام های تامین مالی قلمداد می شوند و این در حالی است که سرمایه گذاری مستقیم خارجی به یکی از عناصر عمده در پیوند دادن اقتصاد داخلی کشورها به ویژه جوامع در حال توسعه با اقتصاد جهانی تبدیل شده و به عنوان عاملی برای انتقال سرمایه، تکنولوژی، تخصص و مدیریت در تقویت حضور این کشورها در اقتصاد و تجارت جهانی نقش بسزایی داشته است. این واقعیت باعث شده رقابت های اقتصادی برای بهره گیری از فرصت های موجود در جذب سرمایه گذاری خارجی به منظور ارتقای جایگاه کشورها در اقتصاد جهانی تشدید شود. با این وجود سهم ناچیز ایران از حجم کل جریان سرمایه گذاری خارجی نشان از راه طی نشده فراوانی دارد. اگرچه دلایل متعددی برای موانع سرمایه گذاری در ایران گفته شده و مطالب فراوانی در این زمینه ارائه شده، اما به نظر می رسد بخشی از مسیر ابتدایی برای حضور سرمایه گذاری خارجی در ایران به مساله دیپلماسی اقتصادی برمی گردد.⁷² همچنین تشریفات طولانی سرمایه گذاری و کسب مجوزها، تزلزل در حقوق مالکیت، محدودیت آزادی ورود و خروج ارز و ایجاد ناامنی در سرمایه گذاری، از جمله موانع در این زمینه می باشد.⁷³

بنابراین لازم است با تدوین قوانین حمایتی هدفمند در امور مرتبط با سرمایه گذاران خارجی به ویژه در زمینه های تشریفات پذیرش و اخذ مجوزها، پرداخت ها و انتقالات ارزی، امنیت سرمایه، حل و فصل اختلافات و سازمان حقوقی مناسب و ایده آل برای جذب سرمایه گذاری خارجی اقدام گردد. مضافاً آن که تعدیل و یا حذف یارانه های مغایر با موافقت نامه یارانه ها و اقدامات جبرانی سازمان تجارت جهانی فرایند الحاق به این سازمان را تسریع خواهد نمود.⁷⁴

⁷⁰ ماده 26- در صورت وجود محدودیت قانونی و یا اعمال شده از سوی دولت که در نتیجه آن بنگاه های اقتصادی سرمایه پذیر نتوانند تولیدات خود را صادر نمایند، مادام که محدودیت قانونی و یا تصمیم دولت برای عدم انجام صادرات جاری است، بنگاه های مزبور اجازه دارند تولیدات خود را در بازار داخلی به فروش رسانده و در مقابل تامین معادل ریالی مصارف ارزی مندرج در مجوز سرمایه گذاری، ارز مورد نظر را از نظام بانکی خریداری و منتقل نموده و یا مبادرت به صدور کالاهای مجاز نمایند.

⁷¹ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/122368>

⁷² روزنامه دنیای اقتصاد، ش 3112، تاریخ چاپ: 25 دی 1392، شماره خبر: ۷۷۹۰۷۴

⁷³ [/ https://companyregister.ir](https://companyregister.ir)

سرمایه گذاری تاجر خارجی در ایران و وضعیت ثبت شرکت آن

⁷⁴ خلیلی، سیده مونس، موانع حقوقی داخلی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی با نگاه تطبیقی بر حقوق افغانستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین المللی امام خمینی، بهمن 1392

قانون مقررات صادرات و واردات و آیین نامه اجرایی آن و اصلاحات و الحاقات بعدی. 75

همانطور که می دانیم از قوانین بسیار مهم در تسهیل و تسریع نمودن تجارت بین الملل قواعد و مقررات صادرات و واردات در کشور است که برای بستر سازی قوانین در این حوزه جهت الحاق به سازمان توجه کافی به نکات ذیل ضروری است:

اولا: با توجه به اینکه 90 درصد تجارت جهانی در اختیار اعضای سازمان تجارت جهانی است در صورتی که کشوری بخواهد سهمی از این تجارت داشته باشد باید ضمن عضویت در این سازمان مقررات صادرات و واردات خود را با مقررات این سازمان منطبق سازد.

ثانیا: آزاد سازی تجاری یکی از اصول بنیادین سازمان تجارت جهانی است هر عضوی مکلف است موانع موجود بر سر راه تجارت کالا و خدمات را بر طرف سازد و صادرات و واردات آزادانه کالا و خدمات را تضمین کنند موانع تجاری عمدتاً به وسیله ی اخذ تعرفه و هزینه های گمرکی و یا از طریق موانع غیر تعرفه ای برقرار می شود.

ثالثا: برقراری تعرفه و دیگر هزینه های گمرکی مثل حقوق گمرکی، سود بازرگانی، مالیات و غیره یکی از طرق شایع برای کنترل واردات به کشور است هر چند سازمان تجارت جهانی برقراری تعرفه ها را منع نکرده است ولی طبق مقررات آن سازمان اعضاء مکلف به مذاکره با دیگر کشورها برای کاهش تعرفه های خود هستند.

رابعا: علاوه بر تعرفه ها، موانع غیر تعرفه ای نیز مانعی بر سر راه تجارت آزاد است برقراری محدودیت ها، ایجاد مزاحمت ها و دخالت در امر صادرات و واردات از طریق برقراری نظام سهمیه بندی، محدودیت های کمی و مجوز صادرات و واردات از موانع تجاری غیر تعرفه ای هستند که بر اساس ماده 11 گات 1994 ممنوع است.

در همین راستا از جمله قوانین حاکم بر تجارت خارجی کشورمان که در ناسازگاری با برخی اصول و قوانین حاکم بر گات قرار دارد قوانین و مقررات صادرات و واردات⁷⁶ مصوب سال 1372 می باشد که در سه مقوله با مقررات ماهوی موافقت نامه های سازمان تجارت جهانی در ارتباط است:

1- حمایت از تولیدات داخلی؛ (ماده 6)

الف - در صدر ماده 6 همین قانون چنین آمده است:

اولویت حمل کلیه کالاهای وارداتی کشور با وسایل نقلیه ایرانی است ...⁷⁷

در صورتی که طبق اصل یک و دو مقررات گات، تجارت بین المللی بایستی بر اساس اصل عدم تبعیض استوار باشد و صنایع داخلی بایستی بر اساس تعرفه های گمرکی و نه از طریق موانع تجاری یا ممنوعیت ورود حمایت شوند.

ب - حمایت از صنایع و تولیدات داخلی به کمک ابزارهای غیرتعرفه ای نظیر فروختن ارز ارزان قیمت، سهمیه بندی ارزی و گران کردن واردات در مقابل محصولات مشابه داخلی یا تخصیص ارز به بخشهای اولویت دار با مقررات گات سازگار نیست.

2- اعمال محدودیت های وارداتی (مواد 2 و 3 و 8 و...)

⁷⁵ قانون مقررات صادرات و واردات و صادرات 1372/7/4 مجلس شورای اسلامی و اصلاحات و الحاقات بعدی آن <http://basijlaw.ir/story/530>

⁷⁶ Export – Import Regulations

⁷⁷ ماده ۶ - اولویت حمل کلیه کالاهای وارداتی کشور با وسایل نقلیه ایرانی است دستورالعمل مربوط به استفاده از وسایل نقلیه خارجی اعم از دریایی، هوایی، جاده‌ای و راه‌آهن را شورای عالی هماهنگی ترابری کشوری بر اساس آیین‌نامه مصوب هیأت وزیران تهیه می‌نماید.

الف - مطابق با ماده 2 این قانون کالاهای صادراتی و وارداتی به 3 گروه تقسیم می‌شوند⁷⁸:

- **کالای مجاز:** کالایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط نیاز به کسب مجوز ندارد.
  - **کالای مشروط:** کالایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکان پذیر است.
  - **کالای ممنوع:** کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام یا به موجب قانون ممنوع گردیده.
- ب - فوق تبصره یک آن دولت می تواند بنا بر مقتضیات و شرایط خاص زمانی با رعایت قوانین مربوطه صدور یا ورود بعضی از کالاها را ممنوع کند.⁷⁹ که با قوانین گات در خصوص دسترسی به بازار (اصل 16) مغایر می باشد.
- پ - مطابق با ماده 9 آیین نامه ی اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات مصوب 1373/1/14 هیات وزیران⁸⁰ هر گونه معامله ی تجاری با رژیم اشغالگر قدس ممنوع اعلام شده است.⁸¹
- ت - همچنین در ماده 31 از قانون مذکور دولت موظف است واردات کالاهایی را که در داخل کشور به مقدار نیاز تولید می شود یا امکانات بالقوه تولید آنها فراهم است را در صورتی که منجر به تورم قیمت کالاهای اساسی نشود غیر مجاز اعلام نماید.
- ث - از نظر مقررات گات، سهمیه بندی ارزی و تخصیص ارز جهت ورود کالا بر حسب اولویت های خاص و نیز نرخ های ارز ترجیحی نیز نوعی محدودیت به شمار می رود.
- ج - مفاد ماده 3 که مبادرت به امر صادرات و واردات کالا را موقوف به داشتن کارت بازرگانی نموده و یا ماده 8 که وارد کنندگان کالا را مجبور به اخذ مجوز ورود کرده از نظر گات نوعی اعمال محدودیت توسط دولت است که با اصل آزاد سازی تجارت مغایرت دارد.

3- **تشویق صادراتی** (14 و 19 و 20 و ...).⁸²

⁷⁸ مقررات صادرات و واردات و آیین نامه ی اجرایی آن به ضمیمه جدول مقررات صادرات و واردات، شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران 1390

⁷⁹ ماده ۲ - کالاهای صادراتی و وارداتی به سه گروه زیر تقسیم می‌شوند:

۱ - کالای مجاز: کالایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط، نیاز به کسب مجوز ندارد.

۲ - کالای مشروط: کالایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکان پذیر است.

۳ - کالای ممنوع: کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام (به اعتبار خرید و فروش و یا مصرف) و یا به موجب قانون ممنوع گردد.

تبصره ۱ - دولت می‌تواند بنا به مقتضیات و شرایط خاص زمانی با رعایت قوانین مربوطه صدور یا ورود بعضی از کالاها را ممنوع نماید.

تبصره ۲ - نوع و مشخصات کالاهای هر یک از موارد سه‌گانه فوق‌الذکر بر اساس آیین‌نامه‌ای که توسط وزارت بازرگانی تهیه و به تصویب هیأت‌وزیران می‌رسد، معین خواهد شد.

⁸⁰ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/115224>

⁸¹ ماده 9 - هر گونه معامله تجاری با رژیم اشغالگر قدس ممنوع است.

⁸² فیروزی، مهدی، همان منبع، ص 411

الف- به موجب ماده 19 دولت همه ساله وجوهی را تحت عنوان تشویق صادرات در بودجه سنواتی منظور و ... به صادرکنندگان پرداخت کند.⁸³

ب- همچنین صدور محصولات داخلی به صورت دامپینگ در قالب سیاست های تشویق صادرات کالاهای تولید داخلی.

پ - اعطای سوبسید صادراتی دولتی به برخی از کالاهای صادراتی توسط دولت.

در این ارتباط همچنین برخی از موارد قانون صادرات و واردات از جمله مواد 34⁸⁴ و 35⁸⁵ ناسازگاری با اصول اساسی مقررات عمومی تعرفه و تجارت (گات 1994) دارند که تجدید نظر در موارد قانونی فوق پیش از عضویت در سازمان تجارت جهانی را الزامی می نماید.

قانون تشویق صادرات و تولید 1333/11/23 شمسی⁸⁶

قانون تشویق صادرات و تولید در 11 ماده در سال 1333 به تصویب مجلس رسید که برخی از مواد این قانون و اصلاحات آن با اصول و قوانین گات سازگار نمی باشد از جمله " ماده 3⁸⁷ که ضمن آن که مزایایی برای تولید کنندگان و صادر کنندگان که فعالیت های خود را معطوف صدور یک یا چند نوع کالا نموده و یا به استخراج و بهره برداری از معادن یا ذوب و تصفیه مواد معدنی و تولید محصولات صنعتی اقدام می نمایند در نظر گرفته شده است که در عمل با برخی مواد گات ناسازگار می باشد. به عنوان نمونه می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

بند ب از ماده 16 گات مبنی بر منع وضع یارانه بر صادرات مواد اولیه.

ماده 13 گات مبنی بر اجرای غیر تبعیض آمیز محدودیت های مقداری.

⁸³ ماده 19 - دولت می تواند همه ساله وجوهی را تحت عنوان تشویق صادرات در بودجه سنواتی منظور و بصورت کمک سود تسهیلات پرداختی بنا به پیشنهاد وزارت صنعت، معدن و تجارت و تصویب هیات وزیران به صادرکنندگان پرداخت نماید.

⁸⁴ ماده 34 - در مورد کالاهایی که تولید داخلی آن به مقدار نیاز کشور نمی باشد و به ناچار کسری آن وارد می گردد، باید مجموع دریافتی دولت از کالاهای وارداتی مشابه به نحوی تعیین شود که حمایت مؤثری از تولیدات داخلی به عمل آید. تبصره - اجرای مفاد این ماده در مورد کالاهای اساسی باید به نحوی انجام گیرد که ضمن حمایت از تولید داخلی موجب افزایش تورم نگردد.

⁸⁵ ماده 35 - با توجه به امر مهم خودکفایی در تولیدات کشاورزی و اهمیت مکانیزاسیون در افزایش محصولات کشاورزی و در نظر گرفتن اولویت ساخت ماشین آلات و تجهیزات کشاورزی در داخل کشور همراه با رشد و گسترش صنعت ماشین سازی کشور دولت مکلف است لوايح لازم را جهت حذف تدریجی معافیت گمرکی این قبیل کالاها ظرف شش ماه تهیه و برای تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

⁸⁶ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/94723?keyword>

⁸⁷ ماده 3 - شرکت هایی که به تشخیص وزارت اقتصاد ملی و وزارت دارایی فعالیتهای خود را صرف صدور یک یا چند نوع کالاهای صادراتی و صنعتی یا استخراج و بهره برداری معادن و یا ذوب و تصفیه مواد معدنی و یا تولید محصولات صنعتی نموده و می نمایند از مزایای زیر برخوردار خواهند بود:

الف - شرکت هایی که به منظور فوق تشکیل شده یا می شوند از تاریخ شروع به بهره برداری تا مدت پنج سال از پرداخت مالیات بر درآمد معاف خواهند بود. ب - هر قسم لوازم بسته بندی از قبیل گونی - پارچه - چتایی - ریسمان و طناب علفی - تسمه فلزی - میخ - کاغذ - مقوا - تخته - حلبی های ساده یا لاک زده و غیره که برای تهیه قوطی و چلیک و تهیه ظروف کالاهای صادراتی وارد گردد به عنوان ورود موقت به شرط تحقق صدور آن چه وارد شده از پرداخت حقوق گمرکی معاف خواهد بود و فقط معادل حقوق گمرکی تعهد قابل قبول گمرک خواهند سپرد که هنگام اعاده آن به خارجه مسترد خواهد گردید.

ج - کلیه ماشینهای مربوط به تولید یا اصلاح یا تبدیل مواد و محصولات کشاورزی و دامپروری و همچنین صنایع پدی و تولیدات صنعتی و معدنی و بسته بندی و کارخانجات تهیه لوازم پدکی و کودسازی و ماشینهای تولیدی از قبیل ماشینهای پنبه پاک کنی - ماشینهای روغن کشی و تصفیه آن ماشینهای پشم شویی - ماشینهای قالی شویی - منگنه های عدل بندی - ماشینهای ضد عفونی نمودن کالا - ماشینهای کنسرو سازی و قوطی سازی از مقوا و حلبی - ماشینهای میوم خشک کنی و تمیز کردن آن - ماشینهای مخصوص بیرون آوردن هسته میوهجات - ماشینهای تولید سرما که برای انبارهای حفاظت کالا به کار می رود و کارخانجات یخ سازی (به استثناء دستگاه های خانگی سردکننده) - ماشینهای بوجاری غلات و حبوبات و تمیز کردن دانه و ورق بندی آنها و ماشینهای مربوط به اکتشاف و استخراج و ذوب و تصفیه مواد معدنی و همچنین مواد اولیه مورد احتیاج صنایع داخلی و هر نوع ماشینهای مشابه دیگری به تشخیص وزارت اقتصاد ملی و وزارت دارایی که برای رفع نیازمندیهای صنایع داخلی و بهبود نوع و اصلاح طرز رقم بندی و بسته بندی و دادن تغییرات در کالا برای مرغوب کردن آن یا برای این که کالای صادراتی را به صورت نیم ساخته درآورد وارد کشور می شوند از پرداخت هر نوع حقوق گمرکی معاف خواهند بود. تبصره - استفاده از معافیه های مندرج در بند ج این ماده فقط شامل ماشینهای نو و غیر مستعمل می باشد.

ماده 19 گات مبنی بر مذاکره در باب تعهدات خاص.

هر چند که مطابق با برخی از موافقت نامه های دور اروگوئه از جمله ماده 2 از موافقت نامه اقدامات حفاظتی و یا ماده 15 از توافق نامه بخش کشاورزی و ... استثناهایی بر رفتار کشورها به خصوص در حال توسعه در نظر گرفته شده لیکن این استثناءها جنبه کلی نداشته و از قوانین و مقررات دائمی سازمان تجارت جهانی نیستند لذا اقدام در جهت گسترش تجارت آزاد جهانی بر اساس اصول گات در بلند مدت کشورها را ملزم به حذف سهمیه ها، محدودیت ها، حمایت ها، سوبسیدها، کاهش تعرفه ها و تغییر تعرفه ها و کاهش و حذف تدریجی تعرفه ها خواهد نمود که در این ارتباط تجدید نظر در اصول قانون یاد شده به عنوان اقدامی در جهت عضویت ایران به سازمان مزبور بسیار ضروری است. موارد دیگری از از قوانین تخصصی و موضوعی کشور هستند که در سازگاری کامل با قواعد و اصول سازمان تجارت جهانی نمی باشند تعمق در آنها و ارایه تقاسیر قانونی جدید در جهت روشن تر شدن اهداف قانونگذار امری مهم است که بررسی و مطالعه دقیق آن ها را می طلبد.⁸⁸

قانون امور گمرکی 1390/9/16 و آیین نامه اجرایی و اصلاح آن.

گسترش روز افزون مناسبات بین المللی در کلیه زمینه های تجاری و اطلاع رسانی و همچنین افزایش حجم تجارت جهانی و ضرورتهای انتقال تکنولوژی و سایر ملاحظات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، جایگاه گمرک را در نظام اقتصادی هر کشوری بسیار مهم و حیاتی کرده است. به نحوی که امروزه به طور کلی دو نوع گمرک مسافری و تجاری وجود دارد. گمرک مسافری به ورود و خروج افراد و گمرک تجاری به ورود و خروج اموال و کالاها در کشور مربوط می شود.

" قوانین و مقررات گمرکی ایران دارای نواقصی است که در اغلب کشورها وجود دارد مثل برخورد و تنش میان صادرکنندگان و سیستم گمرکی، زمان طولانی و چرخه کاری منصرف کننده و ساختار گمرکی مبتنی بر تفکرات بوروکراتیک، علاوه بر این موارد، موانع قانونی دیگری نیز وجود دارد که خاص کشور ماست و عمده ترین آن مربوط به عدم ثبات مقررات گمرکی، شفاف نبودن قوانین و مقررات اقتصادی و گمرکی است که سبب عدم گرایش تولیدکنندگان و سرمایه گذاران به تولید و در نتیجه تمایل به سرمایه گذاری در فعالیتهای غیردولتی و سودآور می شود.⁸⁹

در ماده یک قانون امور گمرکی که مشتمل بر یکصد و شصت و پنج ماده در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و دوم آبان ماه یکهزار و سیصد و نود مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ 1390/9/2 به تأیید شورای نگهبان رسید. به توضیح مفاهیم اصطلاحات گمرکی اختصاص یافته آمده است:

- کالای مجاز: کالایی که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط نیاز به کسب مجوز ندارد.
- کالای مجاز مشروط: کالایی که صدور یا ورود آن نیاز به کسب موافقت قبلی یک یا چند سازمان دولتی دارد.
- کالای ممنوع: کالایی که صدور یا ورود آن بنا به مصالح ملی یا شرع مقدس اسلام به موجب قانون ممنوع است.⁹⁰

که شبیه ماده 2 قوانین و مقررات صادرات و واردات مصوب 1372 است و در مغایرت آشکار با ماده 16 گات در خصوص دسترسی به بازار آزاد قرار دارد که اصول آزاد سازی تجاری و عدم تبعیض از جمله اصول حاکم بر گات است که در مورد پیوستن کشورها به سازمان جهانی تجارت مورد توجه قرار می گیرد.

⁸⁸ سازمان تجارت جهانی، جزوه درسی نیمسال دوم سال تحصیلی 1391-1390

⁸⁹ بررسی و تحلیل قوانین و مقررات حاکم بر واردات و صادرات کشور

قانون امور گمرکی

<http://saeedshokrgozar.ir>
⁹⁰ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/801835>

همچنین مواد 5⁹¹ و 6⁹² و 7⁹³ قانون گمرکی کشور به صراحت حمایت‌های تعرفه‌ای و محدودیتهای خاصی در ارتباط با نوع کالاهای وارده و وضع عوارض خاص (سود بازرگانی) در خصوص برخی اقلام وارداتی بر حسب ضرورت و تشخیص مراجع ذی صلاح را مطرح نموده است که با اصول 1 و 2 گات مبنی بر اتحاد رویه در خصوص وضع محدودیت از طریق نرخ‌های تعرفه در تعارض می‌باشد.⁹⁴

طبق مقررات گات، تعرفه‌های گمرکی تنها ابزار قانونی حمایت از صنایع محسوب می‌شوند. اما کشورمان این حمایتها را نه تنها از طریق عوارض گمرکی بلکه بیشتر بواسطه اعطاء سوبسیدهای مستقیم و غیرمستقیم، و تخصیص ارز به بخش‌های اولویت دار اعمال می‌دارد. بطور کلی در نظام تجاری ایران علاوه بر تعرفه گمرکی که از طرف گات به عنوان تعرفه‌های گمرکی پذیرفته شده است از موانع غیرتعرفه‌ای که مورد پذیرش آن سازمان نیست به میزان قابل توجهی استفاده می‌شود. و از این طریق صنایع و تولیدات داخلی کشور، از طرق مختلف مورد حمایت قرار می‌گیرند.

قانون مالیات های مستقیم 1394/5/19⁹⁵

" ماده 3 موافقت نامه ی گات در ارتباط با رفتار ملی در مورد وضع مالیات و مقررات داخلی کشورها را الزام به اتخاذ قوانین و رویه های یکسان و مشابه و مطلوب در مورد محصولات وارداتی و تولیدات داخلی می نماید. در این ماده به صراحت اعلام شده است که محصولات و تولیدات هر کشور طرف قرارداد گات که وارد سرزمین متعاقد دیگر می شود به طور مستقیم و غیرمستقیم مشمول مالیات داخلی و دیگر انواع مالیات و هزینه هایی است که در مورد محصولات مشابه داخلی برقرار می گردد و مواردی مازاد بر آن نباید در نظر گرفته شود. برخی از مواد قانون مالیاتهای مستقیم نظیر مواد 133⁹⁶ و 141⁹⁷ و 142⁹⁸ به اشکال گوناگون اقدام به حمایت از تولید کنندگان داخلی در قالب معافیت های مالیاتی می نماید. البته باید گفت اصولاً گات حمایت از تولیدات و صنایع داخلی را ممنوع نمی کند بلکه طبق مقررات خاصی نظیر ماده 2 اساسنامه مقرر می دارد که چنین حمایت هایی باید اساساً از طریق تعرفه های گمرکی و نه از طریق اقدامات تجاری صورت گیرد اهداف عمده این اصل ایجاد شفافیت و وضوح در اجرای سیاست های حمایتی و به حداقل رساندن اختلالاتی است که حمایت در تجارت ایجاد می کند." ⁹⁹

⁹¹ ماده 5 - حقوق ورودی و هزینه های انجام خدمات بدون توجه به نو یا مستعمل بودن کالا طبق مأخذ مقرر، به ترتیب به وسیله گمرک یا اشخاص ارائه دهنده خدمت به پول رایج ملی وصول می شود.

⁹² ماده 6 - واردات قطعی کالا مستلزم پرداخت حقوق ورودی متعلقه است. گمرک می تواند کالای متعلق به وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی را مشروط بر این که جنبه تجاری نداشته باشد با تعهد مسوولان مالی سازمان مربوطه با تعیین مهلت و کالای متعلق به سایر اشخاص را با اخذ ضمانتنامه بانکی و تعیین مهلتی که حداکثر بیش از یک سال نباشد برای پرداخت حقوق ورودی به طور قطعی ترخیص کند.

⁹³ ماده 7 - کالای موجود در گمرک، وثیقه پرداخت کلیه وجوه متعلقه به آن کالا و سایر بدهیهای قطعی صاحب کالا بابت وجوهی است که وصول آن به موجب قانون بر عهده گمرک است. گمرک قبل از دریافت یا تأمین وجوه مذکور نمی تواند اجازه تحویل و ترخیص کالا را بدهد.

⁹⁴ کامل، حمید موانع حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی، همان منبع،

<http://www.vekalat.org/public.php?cat=2&newsnum=2870280>

⁹⁵ <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/935643>

⁹⁶ ماده 133- صد درصد (100%) درآمد صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی، شرکتهای تعاونی روستایی، عشایری، کشاورزی، صیادان، کارگری، کارمندی، دانشجویان و دانش‌آموزان و اتحادیه‌های آنها از مالیات‌معاف است.

⁹⁷ ماده 141- صددرصد(100%) درآمد حاصل از صادرات خدمات و کالاهای غیرنفتی و محصولات بخش کشاورزی و بیستدرصد(20%) درآمد حاصل از صادرات مواد خام مشمول مالیات با نرخ صفر می‌گردد. فهرست مواد خام و کالاهای نفتی به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، صنعت، معدن و تجارت و نفت و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

⁹⁸ ماده 142 - درآمد کارگاه‌های فرش دستباف و صنایع دستی و شرکتهای تعاونی و اتحادیه‌های تولیدی مربوطه از پرداخت مالیات معاف است.

⁹⁹ کامل، حمید، همان منبع

که مفاد مواد فوق در مغایرت آشکار با اصول آزاد سازی تجاری و عدم تبعیض مورد نظر سازمان تجارت جهانی است.

بنابر این در مجموع بر اساس اصول گات قوانین ایران می بایست در بلند مدت به سمت حذف سهمیه ها، محدودیت ها، حمایت ها، سوبسیدها، کاهش تعرفه ها و تغییر تعرفه ها و کاهش تعرفه ها حرکت نماید اما موارد دیگری از قوانین تخصصی کشور هستند که در سازگاری کامل با قواعد و اصول سازمان تجارت جهانی نمی باشند تعمق در آنها و ارایه تفاسیر قانونی جدید در جهت روشن تر شدن اهداف قانونگذار امری مهم است که مطالعه و بررسی دقیق آن ها را می طلبد.

نتیجه:

در دنیایی که سازمان تجارت جهانی به عنوان یکی از ارکان اصلی جریان جهانی سازی، نقشی اساسی را در مدیریت تجارت آزاد در سطح جهان به عهده گرفته و 164 کشور به عضویت این سازمان در آمده اند، عدم حضور کشورمان در این سازمان به انزوای ناخواسته و از بین رفتن قدرت تجاری و صادراتی منجر خواهد شد. بنابراین حرکت به سمت عضویت در این سازمان و مواجهه اجباری با فرصت ها و تهدیدات مرتبط با آن مسیری گریزناپذیر برای اقتصاد ایران به شمار می رود. در چنین شرایطی برنامه ریزی کلان دولت برای حرکت به سمت مزیت های موجود در کشور و شناسایی دقیق و واقع بینانه اقتصاد و اجرای برنامه های هدفمند با رویکرد مناسب به توسعه صادرات و کمک به افزایش توان رقابت پذیری شرکت های داخلی از مهمترین اقداماتی است که باید در دستور کار مسئولین در سیاست گذاری های کلان اقتصادی قرار گیرد.¹⁰⁰ و به درستی که در ایران به دلیل دسترسی به منابع ارزی حاصل از صدور نفت بخش تجارت خارجی متناسب با نیازهای زمان توسعه نیافته و در نتیجه مشکلات گوناگونی پدید آمده است. بروز این مشکلات و کاهش درآمدهای ارزی حاصل از صدور نفت در آینده اهمیت بخش بازرگانی خارجی و حضور در بازارهای جهانی را گوشزد می نماید بنابراین افزایش تولید، بالا بردن توان صادراتی و رقابتی در سطح جهان و بهره مندی از تسهیلات سازمان تجارت جهانی یک ضرورت مطرح می باشد.¹⁰¹

بنابراین در مجموع بر اساس اصول گات قوانین ایران می بایست در بلند مدت به سمت موارد ذیل حرکت کند:

- 1- اقتصاد دولتی از انحصار دولت خارج شده و با مشارکت بخش خصوصی به سمت دستیابی آزاد سازی تجاری.
- 2- حذف سهمیه ها، محدودیت ها، حمایت ها، سوبسیدها، کاهش تعرفه ها و تغییر تعرفه ها و کاهش و نهایتاً حذف تدریجی تعرفه ها در راستای مقررات سازمان تجارت جهانی.
- 3- اجرای برنامه ای هدفمند و اتخاذ تدابیر مناسب در سیاست کلان و بخش های عمده اقتصادی کشور.
- 4- بستر سازی قانونی از طریق بازنگری در برخی قوانین مورد نظر قانون اساسی، سرمایه گذاری خارجی، بیمه، بانکداری، گمرک، مالیات، و ... و تطبیق آنها با قوانین و مقررات سازمان تجارت جهانی.
- 5- مشارکت در مذاکرات سازمان تجارت جهانی از طریق مطالعات مستمر و تحقیقات دقیق اقتصادی - حقوقی توسط گروه کاری منسجم و متخصص
- 6- ایجاد هماهنگی بین تمامی قوانین پولی، مالی، ارزی و تجاری کشور.
- 7- وجود تشکیلاتی به منظور سازماندهی بازار صادرات و با هدف ایجاد زمینه لازم برای رشد صادر کنندگان حرفه ای و خبره ..

¹⁰⁰ بوستانی، حسین، تجارت جهانی فرصت ها و تهدیدها، سایت روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه 3731، تاریخ چاپ 1395/1/15

¹⁰¹ اکبری، رضا، سازمان تجارت جهانی و الزامات آن بر اقتصاد ایران، پژوهشنامه اقتصادی، ص 165-199

فهرست منابع :

- 1- زارع؛ محمد حسن، سازمان جهانی تجارت، درآمدی بر موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت خدمات در سازمان جهانی تجارت؛ ترجمه چاپ اول، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی. ۱۳۸۹
- 2- گزارش اصلی ترین مخالف عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی کیست، سایت باشگاه خبرنگاران جوان، انتشار 4 بهمن 1394
- 3- واعظ زاده، حسام الدین، ایران و سازمان تجارت جهانی، سایت خیرآنلاین، تاریخ انتشار 30 مرداد 1396
- 4- کامل، حمید موانع حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی،
- 5- دست اوردهای ورود ایران به سازمان تجارت جهانی، سایت دیپلماسی ایرانی، تاریخ انتشار 15 مرداد 1393
- 6- اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی، وبلاگ حقوقی مجتبی شیخی، <http://sheikhitrade.blog.ir>
- 7- سازمان تجارت جهانی، سایت راسخون،
- 8- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- 9- قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی و آیین نامه اجرایی آن
- 10- قانون تشویق صادرات و تولید
- 11- قانون مالیات های مستقیم
- 12- قانون انحصار تجارت خارجی و قانون اصلاح قانون انحصار تجارت خارجی
- 13- قانون امور گمرکی و آیین نامه اجرایی آن
- 14- قانون مقررات واردات و صادرات 1372/7/4 مجلس شورای اسلامی و اصلاحات و الحاقات بعدی آن
- 15- مقررات صادرات و واردات و آیین نامه ی اجرایی آن به ضمیمه جدول مقررات صادرات و واردات، شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران 1390
- 16- سایت رسمی سازمان تجارت جهانی
- 17- صادقی، محسن و شعبانی جهرمی، فریده، آثار حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) بر خدمات بانکی، مجله تحقیقات حقوقی، ش 62 ،
- 18- دبیبیاف محمود، توافقنامه های تجاری منطقه ای و سازمان تجارت جهانی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین الملل، دانشگاه علامه طباطبایی، 1390 .
- 19- باقری، محمود و همکاران، اجرای اصل آزاد سازس تجاری در سازمان جهانی تجارت: چالش ها و فرصت ها، پژوهش حقوق و سیاست، سال یازدهم، شماره 27، ایز و زمستان 1388، ویژه WTO
- 20- برکشلی، فریدون، موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)،
- 21- علیرضا، ابراهیم گل، حقوق بین الملل اقتصادی، جزوه درسی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، پردیس فارابی دانشگاه تهران، سال تحصیلی 1385-1394
- 22- فاخری، مهدی، راهکارهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، ن نشر ثالث، چاپ 1386، ص 161
- 23- فاخری، مهدی، سازمان تجارت جهانی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، اداره نشر وزارت امور خارجه، چاپ سوم، 1394
- 24- زارع احمدآبادی، محمد حسین، قانون تشویق و حمایت از سرمایه گذاری خارجی و الزامات WTO، مجموعه مقالات همایش راهبرد توسعه اقتصادی، ص 191-192
- 25- اکبریان، رضا، سازمان تجارت جهانی و الزامات آن بر اقتصاد ایران، پژوهشنامه اقتصادی، ص 165-199
- 26- موسی زاده، رضا؛ سازمان های بین المللی، تهران، میزان، 1382، چاپ چهارم،
- 27- فیروزی، مهدی، الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و پیامدهای آن بر مقررات صادرات و واردات، فصلنامه حوزه و دانشگاه، پاییز 84، ش 44
- 28- سازمان تجارت جهانی، جزوه درسی نیمسال دوم سال تحصیلی 1390-1391
- 29- بهرام، نوازانی و علی نوازانی، سازمان تجارت جهانی و تاثیر پیوستن بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، کنفرانس بین المللی جهاد اقتصادی، کرمان 18 و 17 اسفند 1390
- 30- قنبری جهرمی، محمد جعفر، نهادهای بین المللی تجارت، مجله حقوقی، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین المللی، ش 28، 1392
- 31- شیروی، عبدالحسین و نظر نژاد، مهدی، الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و تاثیر آن بر مقررات داخلی ناظر به یارانه های صادراتی، فصلنامه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره 41، شماره 2، تابستان 1390، صفحات 95-114

- 32- رحمانیان، داریوش و همکاران، قانون انحصار تجارت خارجی ایران، زمینه ها اهداف و پیامدها، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهرا(س)، سال بیست و یکم، دوره جدید، ش 11، پیاپی 95، پاییز 1390
- 33- متین دفتری، احمد، دخالت مستقیم دولت در اقتصاد کشور، تهران، بی تا، 1324
- 34- بوستانی، حسین، تجارت جهانی فرصت ها و تهدیدها، سایت روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه 3731، تاریخ چاپ 1395/1/15
- 35- معتمدی، ناصر، ضرورت صنعتی شدن یا افزایش قدرت تولید ملی، تهران، بی تا، 1350
- 36- بهکیش، محمد مهدی، اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، تهران، نشر نی، 1380
- 37- رزمی، زهرا، مفهوم جهانی شدن اقتصاد فرایندی قابل تحلیل، پژوهشنامه اقتصادی، ص 200
- 38- خلیلی، سیده مونس، موانع حقوقی داخلی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی با نگاه تطبیقی بر حقوق افغانستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین المللی امام خمینی، بهمن 1392
- 39- شریعت باقری، محمد جواد، حاکمیت اراده بر قراردادهای بین المللی خصوصی، فصلنامه علمی- پژوهشی دیدگاههای حقوق قضایی، 1391
- 40- نیکبخت، حمید رضا، ماده 968 قانون مدنی و ماده 27 قانون داورى تجارى بین المللى ایران، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره 31-32
- 41- کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، چاپ 15، نشر میزان، تهران، 1386
- 42- سایت سازمان سرمایه گذاری و کمکهای اقتصادی و فنی ایران
- 43- سایت سازمان تجارت جهانی
- 44- GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE (GATT)
- 45- DISPUTE SETTLEMENT UNDERSTANDING OF THE WTO: NEED FOR IMPROVEMENT AND CLARIFICATION
- 46- AGREEMENT ESTABLISHING THE WORLD TRADE ORGANIZATION
- 47- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)
- 48- General Agreement on Trade in Services (GATS)